

Nagyszombati neoconcionatorok Szent István-panegyricus-változatai 1716–1782 között

Irodalomelmélet és beszédgyakorlat

KNAPP Éva

irodalomtörténész, az MTA doktora
ORCID: 0000-0002-5387-3556

18th-century panegyrics of neoconcionators in the Stephaneum in Trnava

Abstract | Referring to the decision of the Council of Trent on June 15, 1563, Miklós Oláh, Archbishop of Esztergom, founded the so-called Ancient Seminary (*Seminarium Antiquissimum* April 23, 1566) with the title of Virgin Mary, in Nagyszombat (today Trnava, Slovakia), whose founding document was dated May 9, 1566. Since then, this leading seminary for priests has been in continuous operation in the Kingdom of Hungary can be; it was remodeled by PÁZMÁNY Péter in 1630, following the rules of the *Pazmaneum* (Vienna) from then on, and it was named *Stephaneum* after the first Hungarian king, Saint Stephen. In the seminary philosophical and theological sciences were taught above all. Its annual main feast was held on August 20, St. Stephen's Day.

The paper deals with the as-of-yet unresearched twenty-seven speeches of St. Stephen delivered in Latin at the main feast of the *Stephaneum* between 1716–1782 and independently published in print in Trnava, with particular regard to the fact that these speeches continuously contributed to the cultivation and maintenance of the 18th-century cult of Saint Stephen, as well as to strengthening of the sense of identity of the Kingdom of Hungary.

Keywords | 18th-century, cult of Saint Stephen, *Seminarium Antiquissimum*, *Stephaneum*, panegyricus, neoconcionator, Nagyszombat (today Trnava, Slovakia)

A Szent István első magyar király által 1001-ben alapított, II. Szilveszter pápa által Ravennában jóváhagyott esztergomi egyházmegye érseki hivatalát és káptalanját Várdai (Várday) Pál 1543-ban Esztergom török elfoglalása miatt Nagyszombatba (ma Trnava, Szlovákia) költöztette. Az érsekség a visszaköltözésig (1820) ott működött, és onnan irányította a Magyar Királyság katolikus egyházát. Oláh Miklós esztergomi érsek Nagyszombatban hozta létre a trienti zsinat 1563. június 15-ei határozatára hivatkozva az úgynevezett Ősrégi Szemináriumot (Seminarium Antiquissimum, 1566. április 23.) Szűz Mária titulussal, melynek alapító okirata 1566. május 9-én kelt. A Magyar Királyság ezen első számú papnevelő központjának működése az újabb kutatások tükrében – hullámvölgyekkel ugyan – folyamatosnak tekinthető, feltételezett újrászervezése 1590-ben Cheródy Márk szentgyörgymezei prépostnak köszönhető.¹ A Seminarium Antiquissimumot néhány évtizeddel később, 1630-ban Pázmány Péter alakította át, szabályzata a Pazmaneumot követte, s Szent István első magyar királyról kapta a Stephaneum elnevezést.²

A kispapokat a 17. században Nagyszombatban több szemináriumban képezték. Az Ősrégi Szemináriumon, vagyis a Stephaneumon (amit esetenként Seminarium Pazmanianumként is említenek) kívül az esztergomi káptalan papnevelőjében, a Seminarium Capituliban; az 1619-ben Pázmány által a szegény nemes ifjaknak létrehozott Bursa (Seminarium) Sancti Adalbertiben; a Lippay György szorgalmazására 1648-ban a nemzeti zsinat által létesített Collegium Generalében (Collegium Rubrorum), mely 1649. július 31-én nyílt meg jezsuita tanárokkal, akik 1761-ig irányították tevékenységét; illetve a Szelepcsényi György alapította (1678) Seminarium Marianumban.³

A Stephaneumban mindenekelőtt bölcseleti és teológiai tudományokat oktattak. Évenkénti fő ünnepét augusztus 20-án, Szent István napján tartották. Működése 1777-ig zavartalan volt, a nagyszombati egyetem Budára költözése után azonban kizárólag az alsóbb éves kispapok maradtak Nagyszombatban. Az itteni papnevelést néhány évvel később II. József szüntette meg, szorgalmazva az egyházmegyei általános papneveldek létesítését. A Szent István királyról nevezett Érseki Ősrégi Papnevelő Intézet hallgatóinak névanyaga – relatív teljességgel – több kiadványban is nyomon követhető.⁴ Az intézmény kivételes jelentőségét méltatva az Ősrégi Szeminárium alapításának 450. évfordulóján ünnepi konferenciát rendeztek Esztergomban a Hittudományi Főiskolán (2016.

1 FAZEKAS István, „Oláh Miklós, Az Ősrégi Szeminárium alapítója”, *Magyar Sion* 11/53 (2017): 2:215–228; DÉKÁNY Vilmos, „Az esztergomi szeminárium négyszázéves jubileumára”, *Vigilia* 31 (1966): 442–454; DÉKÁNY Vilmos, „Érseki Papnevelő Intézet”, in *Az Esztergomi Főegyházmegye névtára és évkönyve 1982*, 468–471 (Esztergom: Esztergomi Főegyházmegyei Hatóság, 1982).

2 Teljes neve: Szent István Királyról és a Boldogságos Szűzről Nevezett Érseki Ősrégi Papnevelő Intézet. BALANYI György, „Pázmány Péter és a papnevelés”, *Theologia* 4 (1937): 31–39, 108–120.

3 ANTAL Beatrix, „Az esztergomi főegyházmegye állapota Kollonich Lipót érseksége kezdetén, 1695. (Kánoni kivizsgálási jegyzőkönyve alapján.)”, *Egyháztörténeti Szemle* 6 (2005): 1:48–61.

4 LUDOVICUS NÉMETHY, *Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis Strigoniensis ab antiquissimis temporibus usque annum MDCCCXCIV* (Esztergom: Typ. G. Buzárovits, 1894); KÁDÁR Zsófia, Kiss Beáta és PÓKA Ágnes, *A Nagyszombati Egyetem Teológiai Karának hallgatósága 1635–1773* (Budapest: ELTE Levéltár–PPKE Hittudományi Kar, 2011). További kiegészítő adatok találhatók a 18. század nem minden évéből fennmaradt sematizmusokban, a *Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum [...]* című nyomtatványokban.

április 27.), és történetének különféle részleteivel az elmúlt években hiánypótló módon többen foglalkoztak.⁵ Az újabb kutatások ellenére azonban még ma is érvényes a megállapítás, mely szerint „a nagyszombati szemináriumok [...] forrásai nincsenek kiaknázva, sokszor még a dokumentumok létezése is ismeretlen a szakirodalomban”.⁶

A történettudomány érdeklődésére számot tartó nagyszombati szemináriumi forrásokon kívül a vonatkozó irodalomtörténeti dokumentumok szintén elkerülték a kutatás figyelmét. Ilyen felderítetlen témának számít a Stephaneum évenkénti augusztus 20-ai ünnepén elhangzott latin nyelvű Szent István-beszédek együttese, melyek közül – a jelenlegi ismeretek szerint – huszonhét 1716–1782 között Nagyszombatban önállóan nyomtatásban is megjelent.⁷ E prédikációk historiográfiai előzményeit keresve először Némethy Lajos bibliográfiáját tekintetem át. Az itt leírt nagyszombati kilenc beszéd közül nyolc a Stephaneumban hangzott el.⁸ Ez a szám szerény, kevesebb mint egyharmada a ma ismert prédikációknak. Bevezetőjében Némethy a nagyszombati ősrégi szemináriumi beszédek közül mindössze egy 1771-ben (nr. 159) elhangzott prédikációt emelt ki, megjegyezve, hogy a nyomtatvány az előzőkén „Szent István egyik régi és műbecsű képének rézmetszetét adja”.⁹

Gockler Imre egy 1936-ban megjelent, könyvészeti adatokat és a beszédek elhangzásának helyszíneit nélkülöző állítása szerint a 18. századi, Szent Istvánról szóló ünnepi szónoklatokat „elég gyakran nyomtatásban is közzétették”, és számuk „mintegy ötvenre tehető”.¹⁰ Csapodi Csaba egy ugyancsak 1936-ban közölt tanulmány 18. lábjegyzetében hivatkozott Borsos Istvánnak 1716-ban a Stephaneum titulusának ünnepén elhangzott beszédére, és a megjelent szöveg egyik részletét kiemelve jellemezte a Szent István-i hittérítés idején élt pogány magyarokat – anélkül, hogy kitért volna a további nagyszombati Szent István-beszédekre vagy Borsos kilétére.¹¹

5 Így például MOLNÁR Antal, „Az Ősrégi Szeminárium 17. századi növendékei és mindennapjaik két ismeretlen számadáskönyv tükrében”, *Magyar Sion* 11/53 (2017): 2:229–257; MECHLER Katalin, „Az Esztergomi Szemináriumi Levéltár rendezéséről”, *Magyar Sion* 13/55 (2019): 1:115–132.

6 MOLNÁR, „Az Ősrégi...”, 244.

7 A prédikációkat *A prédikációk bibliográfiái számbavétele* című függelékben sorolom fel, mely a könyvészeti leírásokon kívül bibliográfiai hivatkozásokat, példányjelzeteket, irodalmi utalásokat és megjegyzéseket tartalmaz.

8 NÉMETHY Lajos, *A Szent István első és apostoli királyról mondott dicsbeszédek irodalma* (Budapest: Rudnyánszky A., 1881), 49–50, nr. 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159. Némethy előtt Dr. Sólmos névvel jelent meg a „Szent István”-dicsbeszédek könyvészete és tartalmi kivonata a Budán 1798-tól és Bécsben 1788-tól elhangzott prédikációkról: Dr. SÓLYMOS, „A »Szent István« dicsbeszédek könyvészete és tartalmi kivonata”, *Magyar Sion* 7 (1869): 699–708, 780–792, 841–860, 935–936. Ebben a nagyszombati beszédekről nem esett szó.

9 NÉMETHY, *A Szent István...*, XIV. A „Szent István király tengerparton térdelve felajánlja az országot Szűz Máriának” témájú rézmetszetet több nagyszombati beszédhez is hozzáillesztették, a jelenlegi ismeretek szerint első megjelenése 1748. KNAPP Éva, „Gyönyörű volt szál alakja”: *Szent István király ikonográfiája a sokszorosított grafikában a XV. századtól a XIX. század közepéig* (Budapest: Borda Antikvárium, 2001), nr. 94; KNAPP Éva, „»Gyönyörű volt szál alakja«: Szent István király ikonográfiája a sokszorosított grafikában a XV. századtól a XIX. század közepéig: Pótlások (új ábrázolások, adalékok és javítások)”, *Művészettörténeti Értesítő* 71 (2022): 2:277–296, nr. 94, doi: [10.1556/080.2022.00018](https://doi.org/10.1556/080.2022.00018). A rézmetszet mintájaként szolgáló kép jelenleg lappang.

10 GOCKLER Imre, *Szent István király a magyar irodalomban* (Pécs: Pécsi Egyetemi Kiadó, 1936), 31.

11 CSAPODI Csaba, „Kinek tartották Szent Istvánt a 18. században?”, *Regnum* 1 (1936): 346–355, 351. Borsos István kispap 1716-ban a bölcsélet elsőéves hallgatója volt.

Az elmúlt években a magyar kutatók közül többen mértékadó módon foglalkoztak a Szent László-prédikációkhoz¹² hasonlóan a különféle korszakokban elhangzott, kéziratban fennmaradt, illetve nyomtatásban megjelent Szent István-prédikációkkal,¹³ ugyanakkor ezekben még utalásként sem található hivatkozás a nagyszombati Stephaneumban elhangzott 18. századi latin nyelvű beszédekre.

A 21. század első két évtizedében az osztrák és a szlovák neolatin kutatások figyelmébe kiterjedt a nagyszombati egyetemi nyomdában megjelent panegyricusokra is.¹⁴ Mivel a Stephaneum működéséhez kötődő Szent István-prédikációk kivétel nélkül latin nyelvű dicsőítő beszédek, ezekre röviden kitért Erika Juríková, bevonva őket az általa összesen 150–200 tételre becsült, de módszeresen számba nem vett nagyszombati panegyricusok körébe.¹⁵ Juríková munkájának forrásbibliográfiájában utalásszerűen mindössze egyetlen, a Stephaneumban elhangzott és nyomtatásban megjelent Szent István-beszédet írt le 1768-ból.¹⁶

A Stephaneum főünnepén elmondott szövegegyüttes feltáratlanságához minden valószínűség szerint hozzájárult az a körülmény is, hogy a beszédek nem gyakorlott, neves, jelentős irodalmi minőségben alkotó, kutatót életművű prédikátorok, hanem az egyházi szónoklat elméletét és gyakorlatát magasabb szinten éppen elsajátító kispapok mondták. Irodalomtörténeti szempontból ez a kutatatlan forráscsoport megkerülhetetlennek tűnik elsősorban azért, mert az irodalomelméleti tudás szintjének és az egyházi beszédtanulás folyamatának egy sajátos gyakorlati vetületét, mérföldkövét rögzíti. Ezek a nyomtatásban megjelent beszédek egyúttal a papi hivatás egyik meghatározó részének, a prédikálás „iskolájá”-nak tükröi. Augusztus 20-ai Szent István-pa-

12 Így például MADAS Edit, *Sermones de Sancto Ladislao rege Hungariae: Középkori prédikációk Szent László királyról* (Debrecen: Debreceni Egyetem, 2004); MADAS Edit, „Szent László, a Bécsi Egyetem magyar nációjának patrónusa: Bécsi egyetemi beszédek”, *Arrabona* 46 (2008): 1:85–92; PAPP Kinga, „Szent László-napi beszédek a bécsi egyetemen és Kálnoki Ádám *Bellator pacificusa*”, in „...sok punctumocskáknak öszveköttöt láncá avagy kötele”: *A Res Litteraria Transylvaniae Vetús Irodalom- és Művelődéstörténeti Műhely fiatal kutatóinak tanulmányai*, szerk. PAPP Kinga, 175–228 (Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó, 2016); SZELESTEI NAGY László, „17. századi orációk és prédikációk Szent László királyról”, *Napút* 19 (2017): 8:108–120; FARKAS Zsuzsanna Krisztina, „A bécsi egyetem Szent László-orációi a 17. században”, *Gerundium* 9 (2018): 4:11–38, doi: 10.29116/gerundium/2018/4/2.

13 Így például VÍZKELETY András, „Példaképkalkotás és argumentáció a középkori Szent István prédikációkban”, in *Szent István király és kora*, szerk. GLATZ Ferenc és KARDOS József, 180–184 (Budapest: Argumentum Kiadó, 1988); LUKÁCSY Sándor, „Szent István király és a régi magyar prédikációk”, *Vigilia* 53 (1988): 8:571–575; BITSKEY István, „A vértanú és a király: A Szent István-prédikációk változatai”, in BITSKEY István, *Hítvita, história, szellemi örökség: Tanulmányok a kora újkori magyarországi művelődésről*, 127–139 (Budapest–Eger: Kossuth Kiadó–Eszterházy Károly Egyetem, 2021).

14 Így például ELISABETH KLECKER, „Neulateinische Habsburg-Panegyrik in Drucken der Jesuitenuniversität Tyrnau”, *Kniha: Zborník o problémach a dejinách knižnej kultúry*, 2001/2002: 95–109; Erika JURÍKOVÁ, *Columba laureata: Panegyrické tlače z produkcie trnavskej univerzitetnej tlačiarne* (Trnava–Kraków: Trnavská univerzita Filozofická fakulta–Spółok Słowaków w Polsce, 2014); Erika JURÍKOVÁ, „Habsburger in den lateinischen poetischen Panegyriken, herausgegeben im 17. und 18. Jahrhundert in Tyrnau (Tyrnavia/Trnava)”, *Graecolatina et Orientalia* 37–38 (2016): 113–132.

15 JURÍKOVÁ, *Columba...*, 34.

16 Josephus Kluch beszéde: uo., 177.

negyricus mondására valószínűleg a tehetségesebb kispaptanulók közül kértek fel az előljárók egy-egy személyt, akik előmenetelük révén képesnek tűntek nyilvánosan bizonyítani a szemináriumban elsajátítottakat a jelenlevő feljebbvalók, a meghívott vendégek és tanulóitársaik előtt. A beszédek sajátos helyet foglalnak el az elméleti tudás adott időszakban kötelező gyakorlati repetíciója, az „iskolai” beszédmondás és a templomi szószékről nyilvánosan elhangzott ünnepi szónoklatok között. Míg az utóbbi folyamatosan vizsgálat tárgya, a clericus junior nagyszombati ünnepi Szent István-beszédeinek összegyűjtése és elemzése elmaradt. Ezekben a szövegekben együtt vizsgálható a már bizonyos szinten felkészültnek minősülő egyházi szónokok retorikai ismerettára és a még megszerzendő tudás kívánalma, valamint ennek alakulása, változása közel hetven éven keresztül (1716–1782) az évenként visszatérő reprezentációs téma keretében, ugyanazon intézményben.

A dolgozat az eddig nem vizsgált, a Stephaneum főünnepén elhangzott, önálló prédikációkként kinyomtatott latin nyelvű 18. századi Szent István-beszédeket mutatja be, különös tekintettel arra, hogy ezek a szónoklatok folyamatosan hozzájárultak a kultusz ápolásához és fenntartásához, valamint a Magyar Királyság identitástudatának erősítéséhez.

A forrásanyag bemutatása

A jelenleg ismert huszonhét, Stephaneumhoz kapcsolódó Szent István-szónoklat mindegyike Nagyszombatban jelent meg, 1716–1771 között az Akadémiai nyomdában, majd 1776–1777-ben „Typis Tyrnaviensibus”, 1778–1782 között pedig „Typis Regiae Universitatis Budensis” impresszummal.¹⁷ Formátumuk kivétel nélkül negyedré, terjedelmük hat és tizenkét levél között változik, leggyakoribb a nyolc levél. A változó terjedelmek és a megjelenési évek között összefüggés nem fedezhető fel.

Terjedelem/ levélszám	Év	Összesen
6	1729, 1741, 1776, 1778	4
7	1731, 1770, 1777	3
8	1723, 1733, 1743, 1754, 1759, 1760, 1761, 1765, 1766, 1767, 1768, 1771, 1779, 1780	14
9	1748, 1781	2
10	1725, 1730, 1782	3
12	1716	1

¹⁷ A beszédekre történő hivatkozás formája a továbbiakban a prédikáció *Függelék*ben közölt száma és előtte az „F” betű.

A jelenleg ismert legkorábbi (1716), egyben az egyetlen tizenkét leveles nyomtatvány további sajátossága, hogy ajánlással kezdődik, melynek címzettje a kispap szerző patrónusa, Návay János szegedi plébános. Több dedikációval ellátott önálló Szent István-beszéd jelenleg nem ismert, valószínűleg azért, mert kiadásukhoz a későbbiekben már nem volt szükség mecénásra, a Stephaneum és/vagy az Esztergomi Érsekség fizette a megjelenetés költségeit.

Áttekintve a megjelenési éveket, további, eddig nem bibliografizált kiadványok előkerülésére lehet számítani. Erre utal többek között az is, hogy vannak olyan időszakok, melyekből évente hiánytalanul maradtak fenn a beszédek, így hét egymást követő évben 1776–1782 között, négy egymást követő évben 1765–1768 között, három egymást követő évben 1729–1731 és 1759–1761 között, valamint két egymást követő évben 1770–1771 között. A leghosszabb időszakok, amelyekből jelenleg nem ismertek vonatkozó kiadványok: 1734–1740 (7 év), 1717–1722 és 1742–1747 (6–6 év), 1749–1753 (5 év), 1755–1758 (4 év).

A ma ismert legkorábbi beszéd 1716-ban jelent meg, ez egyben az alapítás 150. évfordulója volt. A Stephaneum fennállásának 165. és 175. évfordulójáról (1731, 1741) szintén ismert prédikáció. A jubileumi 200. évfordulóra és az azután megjelent kiadványok címlapján – az előzőektől eltérően – rendszerint utaltak a szeminárium alapítási évétől eltelt időre, így 1766-ban, 1768-ban, 1770-ben, 1779-ben, 1780-ban, 1781-ben és 1782-ben.

A címlapokon látványosan feltűnő további, a szerző kiterjedt retorikai-poétikai ismereteire utaló „díszítő” sajátosságok a kronosztichonok (1748, 1760, 1761, 1765, 1767) és egy carmen cabalisticum 1761-ben. Több nyomtatványhoz (1748, 1754, 1759, 1760, 1765, 1766, 1767, 1768, 1771) címlapelőzékként, magyarázó szöveg nélkül jelent meg Joseph Jäger nagyszombati rézmetsző ugyanazon rézmetszete, eddig egyedülálló tematikával: Szent István tengerparton térdelve felajánlja a koronát Szűz Máriának. Némethy Lajos szerint ez az ábrázolás egy „régí és műbecsű kép” ismeretében készült,¹⁸ amelynek azonban mindeddig nem lehetett megbizonyosodni a fennmaradásáról és fellelni az őrzési helyét. Az éveken át ismételten felhasznált rézmetszet nyomódúcának folyamatos igénybe vehetősége egyben jelzi azt is, hogy a prédikációk korlátozott példányszámában, az igényekhez igazítva jelenhettek meg, amit – többek között – igazolni látszik fennmaradásuk esetlegessége és ritkaságuk.

A címlapok további érdekessége, hogy a rajtuk megjelenő szöveg jobbra terjedelmes, és a kor divatjának megfelelően általában teljesen kitölti a rendelkezésre álló papírméretet. A rendszeresen közölt informatív adatok sorrendje évtizedeken át szinte változatlanul tekinthető: cím, műfaj, időpont, alkalom/helyszín, intézmény elöljárója, a szónoklatot mondó. A címen, a beszéd „műfaján” (dictio, dictio panegyrica, oratio panegyrica) és az ünnepi alkalom megnevezésén kívül gyakran közöl adatokat a Stephaneum aktuális elöljárójáról és címeiről, valamint a beszédet mondó személyről és annak előmeneteléről.

A címlap leghangsúlyosabb eleme minden esetben maga a cím. Az egyéni vagy egyéninek látszó megoldások mellett esetenként megfigyelhető rájátszás korábban megjelent beszédek, prédikációgyűjtemények címére. Ilyen például az elsőéves filo-

18 Lásd a 9. jegyzetet.

zófushallgató, Borsos István 1716. évi szónoklatának címe (F1), a *Sertum excellentiorum virtutum Divi Stephani Apostolici Regis Hungariae*, mely felidézi Illyés István *Sertum Sanctorum* [...] címen megjelent prédikációgyűjteményét (RMK I 1600, RMK I 1788). A címadás retorikája szerint több címtípus különíthető el.

A címet meghatározó jellemzők	Év	Összesen
szimbolikus, személyre utaló	1723, 1725, 1729, 1730, 1754, 1759, 1761	7
szimbolikus, tartalomra utaló	1716, 1731, 1760	3
a téma személyre utaló megnevezése	1733, 1741, 1743, 1748, 1765, 1768, 1770, 1781, 1782	9
a téma alkalomra utaló megnevezése	1766	1
a műfaj és a téma együttese	1767, 1771, 1776, 1777, 1778, 1779, 1780	7

A beszédek címeként a kétféle szimbolikus forma 1760–1761-ig volt használatban, az ennél egyszerűbb témajelölés 1733-tól 1782-ig adatolható, míg a műfaj és téma együttes, rövid jelzése 1767-től. A címadás egyszerűsödése a továbbiakban részletesen bemutatandó ízlés- és hangvételtelbeli átalakulással járt együtt, a változás átmeneti szakasza 1733–1761 közé datálható. A folyamatra jellemző módosulások, a nyelvi megformálás és stílusbeli alakulás az egyházi felvilágosodással párhuzamosan ható folyamatnak tűnik.

Szent István a címekben feltűnő szimbolizáló elnevezések révén Magyarország igaz ősatya (1723), az Úr házának erős kőalapja (1725), a legfenségesebb esztergomi hegyről származó béke fejedelme (1729), Pannonia hármás dombja (1754), fejedelmek csodája (1759), továbbá személyekre utaló azonosítások révén ő a magyar Numa Pompilius (1730) és a magyar Hercules (1761).¹⁹ E szimbolizáló forma tartalomra irányuló változatai révén feltűnik a Szent István-i erények koszorúja (1716), ő a menny és a föld közötti vita tárgya (1731), emellett a fejedelmek ideája és az erények példája (1760).

A témát jelölő címadás egy Szent Jobbról szóló beszéddel kezdődik (1733), majd több szónoklat a „Divus Stephanus Hungariae Apostolus” címet (1741, 1743) viseli, valamint ennek változatait (rex et apostolus: 1748, 1768; rex: 1765; regius apostolus et apostolicus rex: 1770; primus rex [...] apostolus patriae pater: 1781; divus rex [...] apostolus: 1782). A téma alkalomra utaló megnevezése egyszer, a Stephaneum alapításának kétszázadik évfordulóján jelenik meg címként: „Seculum secundum Antiquissimi Seminarii Sancti Stephani Regis et Apostoli Hungariae” (1766).

1767–1780 között a műfaj és a téma együttes megnevezésével a fentieknél egyszerűbb címek jöttek létre („Panegyrica Divi Stephani laudatio”: 1767; „Panegyricus Divo Stephano [...] dictus”: 1771, 1776, 1777, 1778, 1779, 1780). A visszatérő, egyszerűsödő és

19 Szent István Héraklészszel való azonosítása több beszédben is fellelhető, ez az alakzat 1754-ben például Szent István legyőzhetetlen erejét hivatott bemutatni. F11, 5.

ismétlődő címelemek együttese a korábbi titulusok információgazdagságához képest mértéktartónak, letisztultnak, egyben szokványossá váló megoldásnak tűnik.

Az ünnepi szónoklat megnevezésére a címlapon eltérő kifejezések találhatók, így *dictio*, *dictio panegyrica*, *oratio*, *oratio panegyrica*, *panegyricus*. A műfajra vonatkozó jelzéstől függetlenül a beszéd szövege következetesen az *oratio* kifejezés után kezdődik. A címlapokon viszonylag gyakori „*dictio*” megjelöléssel valószínűleg fel kívánták hívni a figyelmet a prédikációk szokásosnál alacsonyabb professzionalitására.

A műfaj jelzését több esetben kíséri az ünnepi alkalom idejének évenként visszatérő megnevezése. Utóbbi történhetett körülírással vagy konkrét keltezéssel. Ha dátumot közöltek, ezt az adatsort áthelyezték közvetlenül az impresszum fölé, de attól egy-egy lénival elkülönítve, így például 1730-ban („*Die 20. Augusti.*”), 1731-ben („*Die 20. Augusti Anno M.DCC.XXXI.*”), 1741-ben („*Anno a Partu Virginis M. DCC. XLI. Die XX. Mense Augusto.*”) vagy 1743-ban („*Anno a Partu Virginis M.DCC.XLIII. die 20. Mense Augusto.*”).

1716–1733 között a beszédek helyszíne jól követhető a címlapokról, 1716-ban „*in aedibus suis*”, 1725-ben „*suae in Urbe Tyrnaviensi Domi*”, 1729-ben, 1730-ban, 1731-ben, 1733-ban és 1748-ban „*in antiquissimo seminario*” prédikáltak a kispapok. Ettől eltért a 1723-as év, amikor – meg nem nevezett okból – a Szent Miklós-bazilikában („*in cathedrali divi Nicolai Basilica Tyrnaviensi*”) hangzott el a szónoklat. A későbbi években a változatlan helyszín megnevezéséről áttevődött a hangsúly az évenként visszatérő alkalom jelzésére, a szeminárium névadójának ünneplésére. Utóbbi körülírás intimitását fokozta, amikor a szeminárium lakóit Szent István családjaként (familia) említették meg (így például 1766, 1770). A Stephaneum épületén belül a beszédek elhangzásának konkrét helyszínére nem található utalás, ez minden bizonnyal a szeminárium kápolnája vagy díszterme lehetett.

A szeminárium előjárójának név szerinti említése többnyire visszatérő elem a címlapon, elsősorban azért, mert ő lehetett az a személy, aki kiválasztotta a beszédmondó személyt, azaz aki felelős volt a szónoklatért és annak minőségéért. Ezt jelzi a prefektus nevéhez kapcsolt „*deferente*” (például 1723, 1725, 1759, 1760, 1761, 1765), illetve a „*sub [...] praefecto*” (például 1716, 1748) kifejezések ismétlődése. 1766 után elmarad a Stephaneum prefektusának megnevezése és a rá vonatkozó tájékoztatás, ez összefüggésben állhat az esztergomi sematizmusok évi megjelenésének folyamatosságával, ahol ezt az információt rendszeresen közölték.²⁰

A címlapokon viszonylag kevés hivatkozás található a hallgatóságra. Az előjáróságon, az esztergomi káptalan tagjain („*coram Venerabilis Archi-Capituli Strigoniensis*”) és a szeminárium kispapjain, diákjain kívül feltételezhető a tanintézménybe meghívott vendégek rendszeres jelenléte. Utóbbiakról a címlapok nem tájékoztatnak, ugyanakkor a szónoklatot mondó rendszerint kitért rájuk már a beszéd elején, a megszólítás részeként (így például: „*Illustrissimi, Reverendissimi DD. Senatus Metropolitane, caeterique Domini AA. Ecclesiastici*”, 1716, A_{1r}; „*Illustrissimi, ac Reverendissimi Venerabilis Archi*

20 A sematizmusokat lásd az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár erre létrehozott honlapján: <http://www.bibliotheca.hu/schematismus/>.

Capituli Strigoniensis P. P. nec non Stephanaeae [!] hujus Domus Praesides Sapientissimi, Admodum Reverendi Domini, caeterique AA. ornatissimi”, 1729, A₁₁).

A szónokok megnevezéséhez túlnyomó többségben hozzátartozott annak kinyilvánítása, hogy ők a beszéd elmondásakor a Stephaneum intézményéhez tartoznak (alumnus Seminarii, convictor Seminarii). Ugyanakkor előfordul olyan körülírás is, mely azt tartotta fontosnak közölni, hogy a szónok – jöllehet a Stephaneumban él és tanul – nem az esztergomi érsekség területéről származó személy, így például Nunkovits Antal 1767-ben az esztergomi egyházmegyei clerus junior másodéves teológushallgatója volt,²¹ nevéhez a beszéd címlapján az „oratore Antonio Nunkovits, Diaeces. Quinque-Eccles. alumnus” körülírás társult.

Az orator neve minden esetben címlapra került, eleinte rendszerint tanulmányi előmenetele megnevezésével. Rendhagyó módon két további esetben akkor is, amikor nem valószínű, hogy ő szónokolt vagy mondta el a kinyomtatott beszédet. Így 1765-ben a prédikáció magántulajdonban őrzött egyetlen példányára egykorúan a „Haec oratio est P. Ignatij Fejérvári” bejegyzés került, az 1770-ben elmondott szónoklatot pedig Szinnyei József és a retrospektív magyar nemzeti bibliográfia egyaránt Szerdahely György Alajos szerzőségével tartja számon,²² jöllehet a címlapon Tornallyai Gedeon neve olvasható. Ezek az adatok mindenekelőtt arra irányítják rá a figyelmet, hogy a szónoklatok kinyomtatása bizonyára megelőzte az augusztus 20-ai ünneplést.

1765-ben a nyomtatványon ez olvasható: „Ab oratore Illustrissimo, ac Reverendo Domino Joanne Nepomuceno L. B. de Zwenkay. Sacro-Sanctae Theologiae Candidato, Seminarii Sancti Stephani Regis Hungariae Archi-Diaecesis Strigoniensis Alumno”. Ez a név megtalálható ugyan „Joannes L. B. Zvenchau, Archi-Dioec. Strig.” formában a Seminarium S. Stephani Regis Hungariae névjegyzékében a Novitii, Candidati Theologiae között 1765-ben,²³ 1766-ban viszont már hiányzik.²⁴ Feltételezhető – amennyiben Zwenkay János 1765. augusztus 20. előtt meghalt, vagy távozott a kispapok közül –, hogy valóban nem ő volt az ünnepi szónok, és helyette egy jezsuita novícius, Fejérvári Ignác (aki ebben az évben harmadéves teológushallgató) beszélt.²⁵

A szónok személyének bizonytalansága hasonló 1770-ben is. A címlapon szereplő személy²⁶ „Gedeon Tornyallai Archi-Dioec. Strig.” jelzéssel az adott évben ugyan megtalálható a Seminarium S. Stephani Regis Hungariae névjegyzékében a Clerus junior, Candidati Theologiae között,²⁷ de a következő évben már nem lelhető fel.²⁸ Némethy Lajos az esztergomi egyházmegye papjai között tartja számon, mint aki „Theologiae tertium in a. in Pázmaneo studens. 3. Nov. 1772 pro cooperatore ad Osgyán missus. 23.

21 KÁDÁR, KISS és PÓKA, *A Nagyszombati...*, nr. 4425.

22 SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, 13. köt. (Budapest: Hornyánszky Viktor, 1909), <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/sz/sz26437.htm>; Petrik III 532.

23 *Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum [...]* 1765 (Nagyszombat: Acad. S. J., 1765), 129.

24 *Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum [...]* 1766 (Nagyszombat: Acad. S. J., 1766).

25 KÁDÁR, KISS és PÓKA, *A Nagyszombati...*, nr. 4177. A magántulajdonban lévő példány kéziratos bejegyzésén kívül nincs arra utalás, hogy ő lett volna a beszéd szerzője.

26 Tornallyai, Gedeon: a Kádár-Kiss-Póka-féle kiadványban (uo.) nem található.

27 *Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum [...]* 1770 (Nagyszombat: Acad. S. J., 1770), 120.

28 *Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum [...]* 1771 (Nagyszombat: Acad. S. J., 1771).

Apr. 1774. investitus parochus in Guzsona, qua cum incorporatus neo-erectae dioecesi Rosnaviensi”,²⁹ mely szerint valószínű, hogy Tornallyai 1770. augusztus 20. előtt érkezett a Pazmaneumba, és így nem beszélhetett a Stephaneumban. Szerdahely György Alajos 1770-ben negyedéves jezsuita teológushallgató volt Nagyszombatban,³⁰ elvileg – bár semmi sem bizonyítja – felkérésre mondhatott beszédet Szent István napján a Stephaneumban. Az azonban ebben az esetben is kérdéses, hogy vajon a kinyomtatott beszéd hangzott-e el.

A fenti két év (1765, 1770) kivételével a Szent István-beszédeket mondó stephaneumbeli szónokok tanulmányi előmenetele a következő volt.

Előmenetel	Év	Összesen
auditor SS. Theologiae in tertium annum	1725, 1743, 1748, 1761	4
auditor SS. Theologiae in secundum annum	1754, 1759, 1760, 1767	4
auditor SS. Theologiae in primum annum	1723, 1733, 1741, 1766, 1768 ³¹	5
candidatus SS. Theologiae	1771, 1776, 1777	3
auditor philosophi secundi anni	1729, 1778, 1779, 1780, 1781, 1782	6
auditor philosophi primi anni	1716	1
baccalaureus philosophiae	1730	1
magister philosophiae	1731	1

A tanulmányokban történő előrehaladás a táblázat szerint nem befolyásolta a Szent István-napi ünnepi beszédet mondó személy kiválasztását. A szónokok közül mindössze egyetlen személy, Rummer György tartott két Szent István-napi beszédet, 1723-ban elsőéves, majd 1725-ben harmadéves teológusként. A rá esett kétszeri választás hátterre ismeretlen, az ok valószínűleg abban kereshető, hogy ő volt Koháry (II.) István költő és országbíró Stephaneumnak juttatott adományának első kedvezményezettje. Az 1725-ben elmondott második Rummer-beszédben Szent István személye és emlékezete csupán a szónoklat kiindulópontjául szolgált, maga a tartalom a „szentistváni ház”-at (Stephaneum) és annak működését anyagilag jelentősen támogató személyeket, valamint jótéteményeiket dicsérte.³²

²⁹ NÉMETHY, *Series...*, 991.

³⁰ KÁDÁR, KISS és PÓKA, *A Nagyszombati...*, nr. 4481.

³¹ A Kádár-Kiss-Póka-féle kiadvány szerint – valószínűleg tévesen – harmadéves teológushallgató: uo., nr. 4501. Vö. *Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum [...] 1768* (Nagyszombat: Acad. S. J., 1768), 120.

³² A beszédben felsorolt személyek között azért áll Szent István az első helyen, mert az oratio szerint ő az a köszikla, akire a Stephaneum intézménye épülhetett („Validissimam ergo Te [Stephanus] dicam Petram, cui sacra haec Familia [Stephaneum] denuo superstruitur” – F3, A_{3p}). A szónoklatban a Stephaneumot

Az antik görög panegyris közismerten ünnepi összejövetelet jelent, elsősorban vallási jelleggel, s az ezeken elhangzott beszédek a panegyrikák. A panegyricus kifejezés közönség előtt tartott magasztaló beszédet jelöl, mely lényegét tekintve retorikai-poétikai tudás birtokában megszerkesztett alkalmi beszéd, esetleg vers vagy versezet, legfőbb kíváncsalma a dicséret, dicsőítés. Ismeretes, hogy e műfaj a kései római császárkorban élte fénykorát.³³

A panegyrikák a szemléltető beszédhez (genus demonstrativum/laudativum) tartoznak, elsajátításuk a 16–18. században olyan iskolai tananyag volt, amely antik retorikai mintákat követett (elsősorban Cicero és Quintilianus nyomán),³⁴ és ennek során – többek között – toposzkészletét is oktatták.³⁵ Ugyanakkor Bitskey István Pázmány Péter két Szent István-prédikációja kapcsán felhívta a figyelmet arra, hogy a szentek ünnepeire készült szónoklatok egy része deliberativum jellegűnek tekintendő, ha azok erkölcsi tanítást közvetítenek vagy intelmeket fejtenek ki egy-egy szent életpéldájának felidézésével.³⁶ A Stephaneum ünnepi Szent István-beszédei között egyaránt találhatók az említett mindkét genusba tartozó szónoklatok, illetve azok ötvözei.

Nehézséget jelent a nagyszombati neoconcionator-szónoklatok irodalomelméleti háttérének bizonytalansága. Így például a Szent Lászlóról az 1634. évi bécsi Szent László-napi ünnepségen elmondott és nyomtatásban megjelent, a Bécsben tanuló költő Zrínyi Miklós nevéhez kötődő oratio kapcsán Szelestei Nagy László röviden érintette e dicsőítő beszéd irodalomelméleti háttérét is, kitekintéssel és szoros kötődéssel a 18. századra vonatkozóan. Megállapítása szerint a sermo, contio, praedicatio tanítási célzatú beszéd. Megfigyelése, hogy a diákok a középiskolai humanitas osztályokban és a filozófiai akadémiákon a szónoklást gyakorolták, a prédikálásra történő képzés máskor, a szerzetesrendekbe lépéskor, illetve a szemináriumokban kezdődött el. A textus nél-

anyagilag támogató felsorolt személyek, családok: a Nagyszombatban tanuló költő, Koháry (II.) István; a Széchényi, Dolni, Bublovics, Pelcz és Graczol/Gachol családok, továbbá Olasz Pál (esztergomi kanonok 1710-től), Spáczay Pál (1678–1751, 1709-től esztergomi kanonok) és Illyés János (az esztergomi káptalan tagja 1714–1724 között, 1725-ben a Stephaneum prefektusa). F3, B_{2r}–C_{1v}. A Stephaneum fennállásának 200. évfordulóján elhangzott laudatio az 1725. évihez hasonlóan az intézmény történetét és jöveőit vette sorra, melyhez a keretet Szent István biztosította az ország keresztény hitre térítésével. F16.

33 Michael MAUSE, „Panegyrik”, in *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*, 6. köt., *Must–Pop*, szerk. Gert UEDING, 495–512 (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2003), doi: [10.1515/hwro.6.panegyrik](https://doi.org/10.1515/hwro.6.panegyrik).

34 M[arc] VAN DER POEL, „Laudatio, III. Renaissance bis 18. Jh.”, in *Historisches Wörterbuch der Rhetorik*, 5. köt., *L–Musi*, szerk. Gert UEDING, 63–71 (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2001); S[tefan] MATUSCHEK, „Lobrede”, in *uo.*, 390–398, doi: [10.1515/hwro.5.laudatio](https://doi.org/10.1515/hwro.5.laudatio).

35 Lásd például a folyamatosan kutatott Habsburg-panegyrika példáját. A teljesség igénye nélkül: Franz RÖMER és Elisabeth KLECKER, „Poetische Habsburg-Panegyrik in lateinischer Sprache: Bestände der Österreichischen Nationalbibliothek als Grundlage eines Forschungsprojekts”, *Biblos* 43 (1994): 4:183–198; Elisabeth KLECKER, „Divisum imperium: ‚Vergils‘ Augustus-Epigramme in der neulateinischen Panegyrik”, *Wiener Studien* 109 (1996): 257–275; KLECKER, „Neulateinische Habsburg-Panegyrik...”; Elisabeth KLECKER, „Karl V. in der neulateinischen Habsburg-Panegyrik des 17. und 18. Jahrhunderts”, in *Karl V.: Neue Perspektiven*, szerk. Alfred KOHLER, *Zentraleuropa Studien* 6, 747–766 (Wien: ÖAW, 2002).

36 BITSKEY, „A vértanú...”, 131.

küli oratio és a panegyris ugyancsak az ő véleménye szerint ünnepi, de nem „liturgiai környezet”-ben hangzik el, a világi beszédekhez hasonlít, és akkor is hiányzik belőle a teológiai jellegű fejtegetés, ha a beszéd tárgya egy szent élete. Állást foglal, hogy a gimnáziumi vagy egyetemi tanulmányok során mondott beszédek szerzősége bizonytalan, és szerzőként a szónoklatot tartó személy helyett tanárát jelöli meg. Az elméleti diskurzus végén Szelestei Nagy határozottan leszögezi, hogy „amikor egy szónoklat címeben oratio szót olvasunk, az akkor sem prédikáció, ha a témát tekintve esetleg arra gondolnánk”.³⁷ A fentiekkel ellentétben a nagyszombati Szent István-beszédek a nyomtatványok következetes szóhasználatára szerint dictiók, dictio panegyricák és oratio panegyricák, melyek célzata nem csupán az ünneplés, hanem kifejezetten tanító jellegűek is. Szeminaristák (kispapok, neoconcionatorok) mondják őket prédikációs igénnyel, de textus nélkül. Tartalmuk – különös tekintettel a bevezető részek önreflexióira – ki-zárni látszik, hogy ezeket tanáraik írták volna. Elhangzásuk helyeként feltételezhető a szeminárium kápolnája, azaz „liturgiai környezet”, egy esetben pedig biztosan a Szent Miklós-bazilikában („in cathedrali divi Nicolai Basilica Tyrnaviensis”) hangzott el az ünnepi beszéd (1723).

A dicsérő, dicsőítő-magasztaló beszéd vallási változata ugyanakkor retorikai tekintetben valóban kevésbé különbözik a hasonló világi szónoklatoktól, mindkettő egy-egy alkalomra készített, emelkedett hangvételű retorikai munka, melynek célja a tárgy ünnepélyessé tétele a közönség előtt. A szónok részéről alapvető elvárás a minél teljesebb elköteleződés az adott alkalomhoz, mely egyszerre tiszteleti és bemutató jellegű, s meghatározó jellemzője a pátosz, mely együtt jár/járhat az esetenként „túltengő”-nek is minősíthető/minősülő érzelmekkel. Grammatikai vetületben ezeket a beszédeket a figyelem felkeltését és fenntartását célzó költői kérdések, felkiáltások, óhajok, képes kifejezések és megszólítások uralják.³⁸ A figyelemfelhívás gazdag eszköztárának használata (beleértve a szórakoztató, ismeretterjesztő, valamint az elhangzás idejét megörökítő szándékot), a változatosságra törekvés a kevésbé gyakorlott szónokok esetében felkeltheti a keresettség érzetét, s egyes túlzó frázisok és parafrázisok direkt célzata, továbbá gyakori használata elhibázottnak tűnhet.

A laudatív beszédmód szóközi taktikájának középpontjában mindenekelőtt a hallgatóság meggyőzése áll, melyhez elengedhetetlen a nyilvános beszédalkésség gya-

37 SZELESTEI N. László, „Oráció Szent Lászlóról az 1634. évi bécsi Szent László-napi ünnepségen”, in *Zrínyi Miklós és a magyarországi barokk költészet*, szerk. BENE Sándor és PINTÉR Márta Zsuzsanna, 205–221 (Eger: EKE Líceum Kiadó, 2021), 206–208, doi: [10.17048/ZrinyiMiklos.2021.205](https://doi.org/10.17048/ZrinyiMiklos.2021.205). Lásd még: SZELESTEI N. László, „17. századi orációk és prédikációk Szent László királyról”, in SZELESTEI N. László, *Tanulmányok a 17–18. századi művelődésről*, Pázmány irodalmi műhely: Lelkiségtörténeti tanulmányok 20, 163–177 (Budapest: MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport, 2018); ugyanennek másik kiadása (Budapest: Szent István Társulat, 2019): 158–168.

38 Így például a narratio kezdetén több felkiáltás (pl. „Bonum mane Hungaria!”, „Felix Patria!”) után nyolc azonos költői kérdés („Quis Sol?”) és ezekre adott eltérő válaszok (pl. „Stephanus gemma Regum Hungariae”) következnek, majd újabb kérdések („Cur hucusque silui?”, „Quid enim Stephanus nisi Laureatus?”). F1, A_{2r}–A_{4r}. A figyelemfelkeltő felkiáltások, ismételt megszólítások a principiumnak is részei, pl. F2, A_{2r}–A_{4r}. A szónoklatokban elhelyezett felkiáltásokat folyamatosan használják, 1754-ben maga az ország „Fortunatissima Hungaria!”, mert Szent István ereje mint erény nyilvánult meg benne. F11, 5.

korlása, a jártasság kialakítása a meglepetésszerzésben és a hallgatóság jóindulatúan megcélzott manipulálásában. A laudatio retorikájának elsajátításához különféle tankönyvek álltak rendelkezésre. Ezek az oktatás középszintjén elsősorban különböző szerzők műveinek kivonataiból összeszerkesztett és kommentált munkák, mindegyik Cyprianus Soarius (Soarez), Vossius és Caussin révén.³⁹ A fennmaradt, több évszázados használat nyomait őrző példányok egy másik csoportjához azok a kiadványok tartoznak, melyek az előbbieknél magasabb szinten, egy, a korábitól eltérő közeget feltételezve közvetítették az irodalomelméleti tudást, így elsősorban a retorikai alpműveket: a *Rhetorica ad Herenniumot*, Cicero⁴⁰ és Quintilianus⁴¹ munkáit. Mindezek rendelkezésre álltak Nagyszombatban, és számottevően bővítették a kispapok tudását, a kifejezetten egyházi célra készített retorikákkal együtt.⁴²

Egy laudatio megszerkesztése azonban csak részben jelentett retorikai kihívást. Kötelezettségvállalást is jelentett a beszédben kijelölt téma bemutatására és az iránta való tisztelet elmélyítésére. Utóbbi alapjául mindenekelőtt tárgyi, történeti tudás szolgált, amit szintén el kellett sajátítani ahhoz, hogy a beszéd a dicséreten kívül tanítást is közvetíthessen, és így, mindennek révén szoros kapcsolat jött létre a *genus didascalium* elvárásaival.⁴³ A dicsérő beszéd eszköztárához ugyanakkor hozzátartozott az elhallgatás, a nagyítás és a túlzás megfelelő kezelése is, azaz bizonyos tekintetben szavakkal formába öntött „látványosság”-ként valósult meg. A toposzkészlet határa kellő mértékben tág volt, adottságok, tulajdonságok, tettek, elvont gondolati tartalmak egyaránt alakították.

Az elvárások és az évenként megújuló megbízatás nagyfokú, összetett odafigyelést kívánt a nagyszombati kispapok részéről, akik fő ünnepükön reprezentációs céllal,

39 Így például: CAELIUS SECUNDUS CURIO, *Ciceronis oratorias partitiones, Explicationum libri tres* [...] (Frankfurt am Main: P. Fabritius, 1567); Cyprianus SOARIUS, *De arte rhetorica libri tres: Ex Aristotele, Cicerone, et Quintiliano praecipue deprompti* [...] (Udine: Schiratti, 1689); Gerardus Joannes VOSSIUS, *Commentariorum rhetoricorum institutionum libri sex* [...] (Leiden: Ioannes Maire, 1630); Gerardus Joannes VOSSIUS, *Rhetorices contractae* [...] (Amsterdam: Joannes Ravesteinius, 1655); Nicolas CAUSSIN, *De eloquentia sacra et humana* [...] (Paris: M. Henault, 1636).

40 Lásd például a magyarországi használatban különösen kedvelt, több példányban megőrzött, tulajdonosi bejegyzésekkel adatolható kiadásokat: Marcus Tullius CICERO, *In hoc volumine haec continentur: Rhetoricorum ad Herennium lib. IIII. M. T. Ciceronis de inventione lib. II. [...]* *Eiusdem Orator ad Brutum lib. I. [...]* *Eiusdem oratoriae partitiones lib. I. [...]* (Strasbourg: VV. Rihelius, 1540); Joannes STURM, *Ioannis Sturmii in Partitiones oratorias Ciceronis, Dialogi quatuor, ab ipso Authore emendati, et aucti* (Strasbourg: Th. Rihelius, [1543–1576 között]); Marcus Tullius CICERO, *Tulius* [...] *De oratore cum commento et alia opera* [...] (Venezia: A. Vercellensis, 1501); Marcus Tullius CICERO, *Rhetorica* [...] (Paris: R. Stephani, 1543).

41 Áttekintve az ELTE Egyetemi Könyvtár elhasznált, széljegyzetelt, esetenként újra bekötött Quintilianus-kiadásait, köztük a Nagyszombatban elnyűtt példányokat, megállapítható, hogy nyolcadrét (pl. Ant. 209, Ant. 1525, Bar. 8648), negyedré (pl. Ant. 1617) és ívrét (pl. Ant. 1117, Ant. 2106, Ant. 2107, Ant. 2108) kötetek egyaránt szolgálták az oktatást. Köztük található Nádasdy (III.) Ferenc példánya is az „Ex libris Comitis Francisci de Nádasd” tulajdonosi bejegyzéssel (Bar. 08754).

42 Lásd például: Carlo REGGIO [REGIUS], *Orator Christianus* (Roma: Zanettus, 1612); Agostino VALIERO [VALIERIUS], *De rhetorica ecclesiastica ad clericos, libri tres* (Verona: apud S. et J. a Donis, 1574), doi: [10.4000/rhetorique.717](https://doi.org/10.4000/rhetorique.717).

43 Alexandra ZIMMERMANN, *Von der Kunst des Lobens: Eine Analyse der Textsorte Laudatio* (München: Iudicium Verlag, 1993).

mintegy már hivatalból (ex officio), egyházi személyként beszéltek – gyaníthatóan vizsga vagy kitüntetés jelleggel. Az előkészületekhez a nyomtatványokon kívül kéziratos elméleti és gyakorlati segédleteket egyaránt használhattak. Ilyen volt például az elsőéves szakolcai jezsuita humaniora repetensek részére összeállított Hellmayr Antal-féle kéziratos kompéndiumhoz⁴⁴ hasonló *Commentarii in litteras humaniores* című, töredékesen fennmaradt kézirat Nagyszombatból.⁴⁵ Ezekből az oktató segédletekből nem hiányzott, sőt előkelő helyen állt bennük a cicerói beszédstílus részletező bemutatása is.⁴⁶

A felkészülést a már megtanult retorikai-poétikai tudás repetíciója mellett átdolgozott, folyamatosan kibővített, újabb kiadásokban megjelent elméleti tankönyvek biztosították. Ilyen volt mindenekelőtt Soarez kibővített és átdolgozott retorikája (Nagyszombat, 1709, 1728), melynek 18. századi kiadásai előszavában – további segédletként – megtalálható a közkezen forgó, ajánlott retorikák felsorolása.⁴⁷ A magyar szerzők közül Gyalogi János⁴⁸ például kifejezetten a neoconcionatorok („Praeliminare ad neo-concionatores”) részére készítette a *De eloquentia sacra* című prédikációelméleti traktátusát, mely az általa válogatott és sajtó alá rendezett latin nyelvű Csete István-prédikációk keretszövegeként jelent meg.⁴⁹ A Gyalogi-féle elmélet értelmében a szent szónoklat egyetlen feladata méltónak bizonyulni (dignitas) az elbeszélt dolgokhoz, azaz a beszélőnek egy világi szónoknál jobban kell törekednie célja megvalósítására és ennek értelmében a katolikus egyház köréből történő megszólalásra való felkészülésre. A Gyalogi-féle egyházi retorika a genus demonstrativum keretében a laudatio céljaként az erkölcsi jó (például az erények) megismertetését állítja középpontba, s ennek fontos eszközeként a példázatszerű elbeszélést jelölte meg. A beszéd alapkövetelménye Gyalogi szerint a mindenkori hallgatóság szellemi felkészültségének felismerése és az ehhez történő igazodás. A dicsérő egyházi beszédhez javasolja a „genus dicendi

44 HELLMAYR Antal, „Institutio ad litteras humaniores, 1734”, kézirat, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, F 33.

45 Így például: „Commentarii in litteras humaniores”, [18. század közepe?], kézirat, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, F 37. Lásd még: [cím nélküli töredék], kézirat, ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, G 114.

46 Több eddig nem vizsgált kéziratos retorika is létezik, ezek jobbra tanári jegyzetek a teológushallgatók részére. Ilyen például Franciscus Xaverius Heigl „Eloquentia sacra quam concinnavit, et praelegit Alumnis Theologis [...]”, Győr, 1829” című kéziratos munkája, mely a pozsonyi egykori jezsuita kollégium könyvtárából származik, és jelenleg a Szlovák Nemzeti Könyvtárban kutatható (RHKS 1311).

47 Az 1739–1798 között megjelent tíz magyarországi kiadás: Nagyszombat, 1739, 1744, 1763; Kassa, 1752, 1779; Buda, 1780, 1792 (két kiadás), 1798 (két kiadás).

48 Gyalogi János 19. századi életrajza: [Vass József], „Gyalogi János magyar jezsuita emlékezete: Pályakép, egyházi jeleseink csarnokából”, in *A kolosvári rom. kath. nyilvános teljes gymnasium évkönyvei*, VII. füzet, 1857–1858, 3–18 (Kolozsvár: A rom. kath. lyc. betűivel, 1858).

49 Stephanus CSETE, *Sacri sermones: Opus Dominicale* [...] edidit P. Joannes Gyalogi [...], 2 köt. (Kolozsvár: Typ. Acad. S. J., 1750–1751), 1:11–38. Gyalogi prédikációelméletéről az első publikáció: KNAPP Éva, „Ismeretlen irodalom- és nyelvelméleti munkák a XVIII. század első feléből: Csete István és Gyalogi János”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 106 (2002): 261–294. Ezt továbbiak követték, ugyanazon szerző által átdolgozott és kibővített utolsó megjelenés: KNAPP Éva, „Ismeretlen irodalom- és nyelvelméleti munkák a XVIII. század első feléből”, in KNAPP Éva és Tüskés Gábor, *Sedes musarum: Neolatin irodalom, tudománytörténet és irodalomelmélet a kora újkori Magyarországon*, Csokonai könyvtár 44, 121–173 (Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009). A *De eloquentia Sacra* szerzője nem nevezte meg magát, ugyanakkor nyilvánvalóan bizonyítást nyert, hogy ezt az elméletet Gyalogi János készítette.

temperatum” (azaz a mérsékelt hangvétel) használatát, melynek eszköztárához elsősorban hozzátartozik az animatio, superlativus, similitudo, translatio, epiphomena, dubitatio, gradatio, amplificatio, digressio. Ugyanígy fontos a szónokló részéről a határozott fellépés. Mindez jelzi, hogy Gyalogi a quintilianusi rendszert továbbörökítő Soarez-féle tankönyvből indult ki, amit jelentősen kiegészített.⁵⁰

Gyalogi traktátusához hasonlóan a magasabb szintű elméleti eligazodást segítette az Európa-szerte kedvelt tankönyv, Gabriel Le Jay *Bibliotheca rhetorum*ának magyarországi megjelenése (Kolozsvár, Typ. S. J., 1751) is. Le Jay a Cicerótól merített példák direkt használatának mérséklésével a ciceroniánus beszéd visszafogottabb változatát ajánlotta.⁵¹ Az egyházi beszédtechnika mértéktartóbb, bár továbbra is ciceroniánus eljárást szolgáltatta.⁵² Kaprinai Istvánnak a barokk és a francia klasszicizmus együttes hatását bemutató kétkötetes retorikatankönyve (1758, 1763), különös tekintettel a stylus argumentusra.⁵³ A stephaneumbeli Szent István-laudációk ismeretében ezek a nyomtatványok nem hiányoztak a nagyszombati kispapok és tanáraik által használt tankönyvek közül.

A további, nyomtatásban megjelent úgynevezett neoconcionator-retorikák közül kiemelhető a piarista Deményi László névtelenül megjelent *Ars orandi*ja (Buda, Nottensstein, 1735), mely Cicero és Soarez retorikáján alapuló segédlet, de példaanyaga a szerző egyéb munkáiból származik. Tartalma minden valószínűség szerint az 1734/1735-ös tanévben a retorika és a poézis tárgyakban Szegeden megtanított tananyag sajátosan átszerkesztett, gyakorlati igényekhez igazított oktató változata. Deményi kezdő szónokoknak adott legfőbb tanácsa Ciceróra hivatkozva az, hogy eszköztárukat témához illő módon válasszák meg. Különbséget tesz az oratio és a dictio között, és kiemeli a leendő szónoklat mibenléte (status questionis) pontosításának fontosságát, továbbá óv a túlzásoktól. Így például stílushibának tartja az egyházi beszédben a nyelvi lelemények vagy csattanós fordulatok túlzó használatát.⁵⁴

A példaként röviden bemutatott, a kutatás számára jól ismert prédikációelméletek és -segédletek mellett ugyanakkor számolni kell a még össze nem gyűjtött és fel nem tárt további teoretikus munkákkal is,⁵⁵ melyek egykorúan hatásosan segíthették a nagyszombati kispapok elméleti tájékozódását.⁵⁶

50 KNAPP, „Ismeretlen irodalom- és nyelvelméleti munkák...” (2009), 153–162.

51 BÁN Imre, *Irodalomelméleti kézikönyvek Magyarországon a XVI–XVIII. században* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1971), 79–83.

52 Különös tekintettel az érzelemkeltésre és a beszéd kidolgozására. Uo., 90–92.

53 KAPRINAI István, *Institutio eloquentiae sacrae generatim*, 2 köt. (Kassa, 1758), 1763.

54 KNAPP, „Ismeretlen irodalom- és nyelvelméleti munkák...” (2009), 175, 181–183, 195.

55 Lappangó, ma még feltáratlan elméletekre utalok, melyek megléte feltételezhető. Ezek kései utódja például az 1829-ből származó, Franciscus Xaverius Heigl győri teológiai tanár és plébános által készített *Eloquentia Sacra* [...] című 198 oldalas kézirat, mely a pozsonyi jezsuita kollégium könyvtárából (a „Biblioth. Coll. Poson. S. J. Concio IV. 4” címke tanúsága szerint) került át a túrócszentmártoni Szlovák Nemzeti Könyvtárba, ahol az RHKS 1311-es jelzeten őrzik.

56 Az elméleti megfontolásokhoz lásd még: KECSKEMÉTI Gábor, „A prédikáció műnemi besorolása és a prédikációelméleti gondolkodás korszakai”, in *Tarnai Andor-emlékkönyv*, szerk. KECSKEMÉTI Gábor, *Historia litteraria* 2, 143–158 (Budapest: Universitas Könyvkiadó, 1996); KECSKEMÉTI Gábor, „A barokk

A Stephaneum évenkénti István-ünnepén elhangzott beszédek összetartozását egyaránt biztosítja a visszatérő alkalom, az intézmény szokásai, a kispapok által folyamatosan elsajátított elméleti tudás és a hivatásra felkészülés során megismert, mértékadó prédikációkból származtatható tájékozottság. A Szent Istvánra emlékező, tetteit, erényeit aktualizáló laudációk közös sajátossága, hogy viszonylag rövidek, és nem tartozik hozzájuk úgynevezett jelige, azaz textus, melyet a szónok kiindulásként és beszédrendező gondolatként használhat fel.⁵⁷ Ennek háttéréként valószínűleg az a megfontolás szolgált, hogy a laudációk azonos keretek között egyetlen kivételes, a magyar történelmet alapvetően formáló személyről szóljanak.

Egyetlen beszédőtől eltekintve a szónoklatokhoz nem járult ajánlás sem. Kivétel a jelenleg nyomtatásból ismert legkorábbi, 1716-ban elhangzott prédikáció, melyet Borsos István elsőéves, filozófiát hallgató kispap Náray János szegedi plébánosnak ajánlott (F1). Ennek az ajánlásnak a háttére az a körülmény, hogy Náray és Borsos egyaránt Korponán, Hont vármegye székhelyén született, és Náray – mint az a dedikációból kiderül – patronálta Borsost.⁵⁸ Ennél a beszédnél a Stephaneum részéről valószínűleg még nem állhatott rendelkezésre nyomtatási költség, ezért volt szükség mecénásra.

A huszonhét kinyomtatott laudáció retorikai tudatossággal felépített tiszteleti-be-mutató beszéd. Az ünneplésen kívül céljuk volt a szónokok által már elsajátított egyházi beszédművészet reprezentatív szemléltetése. Az ünnepi laudációmondásra kiválasztott szónoknak egy ilyen lehetőség megtiszteltetésnek számított, ezért szöhetett beszéde elejére például Mathias Chmel 1729-ben a következő mondatkezdést, mely szerint „Incredibile est, quomodo perhorrescam [...]”.⁵⁹ A prédikatori önreflexió egy másik, a beszéd hosszára vonatkozó formulája a beszéd tartalmára és minőségére hívja fel a hallgatóság figyelmét.⁶⁰

A kiadványokban a műfaj megjelölésére egymással párhuzamosan használják a szerényebbnek tűnő dictio (beszéd, előadás) és a prózai ékesszólás, azaz az előbbinél mivesebb megszólalás, oratio (szónoklat) kifejezést. Ez a kettősség azt jelzi, hogy a még tanulmányaikat végző kispapok Szent István-napi megszólalását retorikai nézőpontból – feltehetően a tanáraik – a két kifejezés, a tudatosan formált megszólalás és az egyházi ékesszólás közé helyezték el, melyre nem volt (nem találtak) külön kifejezés. Az oratio–dictio kettősségének alkalmazásán kívül a további műfaji pontosítás igényét jelzi, amikor a szónok kifejti, hogyan kívánja beszédét továbbalakítani. Így például 1760-ban a másodéves teológus kispap, Hentaller József bevezetőjében kifejti, hogy ő recordati-

korszakfogalom a retorikatörténeti kutatások kiteljesedése után”, in BENE és PINTÉR, *Zrínyi Miklós...*, 15–53, doi: [10.17048/ZrinyiMiklos.2021.15](https://doi.org/10.17048/ZrinyiMiklos.2021.15).

57 Ismert olyan nagyszombati Szent István-panegyricus is, melyhez tartozik textus, de ennek nincs köze a Stephaneum ünnepi beszédeihez. Például: Johann LUDWIG, *Lobrede auf den Heil. Stephanus König von Ungarn gehalten an dessen Festtage in der Domkirche zu Tyrnau [...]* (Nagyszombat: Acad. S. J., 1771).

58 F1, A_{1-v}.

59 'Hihetetlen, mennyire megrendült vagyok'. F4, A_{1-v}.

60 „At cum non brevitate dictionis, sed rerum magnitudine vos Oratorem dimensuros existimo [...]”. F9, A_{2-v}.

ót, azaz megemlékező beszédet tart Szent Istvánról, s erre a körülményre többször visszautal. Néhány évvel később, 1776-ban Kaidocsy László szintén recordationnak nevezi beszédét.⁶¹

Az emlékbeszédek mindegyikében érződik egyfajta törekvés a leendő önálló prédikációs gyakorlat kialakítására, melynek érdekében a szónok a himnikus-patetikus hangvétel vallási-próza változatát használja, melybe a neoconcionatorok esetenként tanulmányaikból származó, ide tartozónak vélt részleteket is beleszőttek.⁶² A beszédekben nyomon követhető a Soarez-féle szövegszerkesztési elvek alapján egyéni próbálkozással tovább alakított, érzelmekkel telített felépítés. A gyakorlatlan vagy kevésbé gyakorlott szónoki igyekezet, a nyelvi elemek túlzó használata jellegzetes stílushibákat eredményezett, így elsősorban az évtizedeken át megfigyelhető a túldíszítettséget, a felesleges halmozást⁶³ és a választékosnak vélt, de már a korban is inkább rejtett vagy talányos kifejezésekkel telinek tartott beszédmodort, amely a kevesebb ismerettel rendelkezők számára elhomályosította a kifejezni kívánt értelmet, és a közlés helyett némileg zavarossá tette a beszédet. Mindezt érzékelhették az új prédikátorok is, erőfeszítésük önreflektív kritikája – vagy védekező, esetleg feszültségfeloldó nyelvi mechanizmusa – esetenként a beszédek elején a horror sermonis (beszéd iránti félelem) toposz kifejezésében nyilvánult meg, mint például Kluch Józsefnél: „non poterat tamen penitus metu, timoreque meo non esse conjunctus AA. praesertim cum et pulcherrima vestra dignitas”.⁶⁴

Némi változást a késő barokk ciceronianizmus egyházi szónoklatban alkalmazott szabályrendszerének háttérbe szorulása jelentett a század második felében. A beszédek felépítésekor a legtöbb szónok Szent István heroizáló megjelenítéséhez a korszak általánosan elfogadott fejedelmi jellemzőinek számbavételével, a vonatkozó negatív attribútumok (például fényűzés, gög, pazarlás) elutasításával jut el. A pozitív sajátosságok (például erkölcsös, igazságos) kiemelése segíti az Isten akaratát követő király képének idealizált bemutatását. Mindehhez alapvető forrásként folyamatosan használták a vonatkozó legendákból, krónikákból és történeti munkákból származó ismeretanyagot,⁶⁵

61 F13, 3, 11–15; F21, A_{2r}.

62 Így például 1741-ben Fandly János „e praeceptis Philosophiae efficere” emelt be szónoklatába Szent Istvánra vonatkoztatva a „Regem nasci nihil magni esse, maximum vero dignum se Regno praestitisse” formában (‘Ugyanis királynak születni nem nagy dolog, viszont a királyságban méltóan teljesíteni a legnagyobb dolog’) egy apophtegmát, melynek forrásaként Aeneas Sylvius Piccolominit („ait apud Sylvium Aeneam duodecimus inter Reges Christianissimos Ludovicus”) nevezte meg. F8, A_{3r}. (A mondas eredete Plutarkhosz *Agathoklész*-ében található, ahol így szerepel: „Regem nasci nihil magni est, at regno dignum se praestitisse maximum est”). Fekete Imre szintén tanulmányaira hivatkozott 1743-ban, melyekből származó ismereteit Szent István kultuszának öregbítésére kívánta fordítani. F9, A_{3r}.

63 Például a neoconcionator a bevezetőben az adott ünnepnapra irányítandó figyelem eszközeként az augustus melléknévet három különböző kontextusba helyezve használja, majd ugyanitt a „non tot [...], quot” szerkezetet tízszer egymást követően egyetlen gondolatsorban alkalmazza. F1, A_{1r}.

64 F18, *_{2r}. Így értékelhető például 1761-ben Gabsovics Imre önreflektív, védekező jellegű megjegyzése is: „ego pusillus orator”. F14, B_{1r}.

65 Lásd például: ÉRSZEGI Géza, szerk., Árpádkori legendák és intelmek, ford. KURCZ Ágnes (Budapest: Szépirodalmi Kiadó, 1983); THURÓCZY János/Joannes de THUROCY, *Chronica Hungarorum* (Budapest: Helikon Kiadó, 1991); Antonio BONFINI, *A magyar történelem tizedei – Rerum Ungaricarum decades*, ford. KULCSÁR Péter (Budapest: Osiris Kiadó–Balassi Kiadó, 2019).

melyek tartalmi részleteire – közismertségük miatt – ez a dolgozat nem tér ki. A prédikációk anyaga (materia) minden részletben alávetett a katolikus hitnek, melyet ebben az esetben egyetlen kivételes személy határoz meg, így a toposzok motívumkincse mindenekelőtt olyan ismert összetevőkön és azok transzformációin alapul, mint például a származás, nevelés, testi és lelki tulajdonságok, barátságok, hivatalok, vagyon. A toposzok beépítésének kedvelt technikája (különösen az érvelésben) a *comparatio*, melynek során egyaránt használatos a hasonlóságból, a különbségből és az ellentétből történő kiindulás, úgy, hogy ráépíthető legyen az ornatus (díszítmény). A tanult és begyakorolt retorikai fogások között gyakran megtalálhatók az allegorizálás egyszerűbb (például az erényekre⁶⁶ vagy a múzsákra⁶⁷ építő) és összetettebb (például a névetimológiára,⁶⁸ a Szent Jobbra vagy a Szent Koronára alapozott) formái. A szónokok parabolákkal, hasonlatokkal tesznek kísérletet a toposzhasználat hatásos kiegészítésére, valamint körültekintően igyekeznek kiemelni a folyamatosan alkalmazott, esetenként többszörösen beágyazott metaforákat.

A *rhetorica ecclesiastica* korban szokásos eszköztárából a neoconcionatoroknál megfigyelhető a törekvés a percontatiók (kérdés, költői kérdések), tropusok, mondások⁶⁹ és közmondások (proverbia)⁷⁰ folyamatos használatára. A laudatív beszédmód alkalmat teremtett a szónoklat felszerelésére – többek között – az *animatio*, *superlativus*, *translatio*, *epiphonema*, *dubitatio*, *gradatio*, *amplificatio* metódusaival. Ugyanakkor – a bevezető kivételével – nem vagy alig érzékelhető törekvés olyan egyéni szónoki sajátosságok megmutatására, melynek révén összhangba kerülne a megszerzett tudás és az oratori tehetség. A jobbára még gyakorlatlan szónokok elsősorban az előadott dolgok erejével igyekeztek érvényesülni,⁷¹ középpontba emelték az előadottakhoz méltónak (*dignitas*) vélt megnyilvánulásokat. Ezekben az ünnepi beszédekben heroizáló keretben évtizedeken át egyféle folyamatos repetitio valósul meg, Szent István alakja – ugyan eltérő hangsúlyokkal – visszatérően követendő példa.

66 Az erényeket vagy egyetlen erényt bemutató beszéd esetén nem ritka, hogy annak kifejtésekor sor kerül a különféle típusú virtusokra. Így például 1729-ben Chmel Mátyás Szent István békevágyó és -szerező erényének részletezése előtt kitérésként elmagyarázza, hogy a világban a pozitív erények mennyire különbözhetnek egymástól, mondván más Aszklépiosz (Aesculapius) erénye és a mitológiai alakok erényei, valamint mások „Magyarország Atlasz”-ának (Szent Istvánnak) és Héraklésznek (Herculesnek) a virtusai. F4, A_{2r}.

67 Miskovics József 1731-ben Euterpé (lira, „vidámító”) és Melpomené (gyászének, tragédia) kettősére építi a menny és a föld közötti szokatlan vitatkozást (perlekedés – lis), melynek során Szent István háborúi végeztével (földi siralmak) beköszöntött a béke és az egyetértés. F6.

68 A sztephanosz (’koszorú, korona’) a Stephanus név magyarázatára.

69 1730-ban például Déri Ferenc a „Ferro pariuntur Regna, Pietate nutriuntur” mondással szólította meg közönségét. Később erre visszautalva Szent István tetteihez hasonló antik és bibliai párhuzamokat idéz fel (Numa Pompilius, Priamosz (Priamus), Nagy Sándor, illetve Judit, Makkabeusok etc.). F5, A_{2r}–B_{2r}.

70 Így például a „post nubile puriore serenitatem micare inviderit” mondással vezeti át a neoconcionator a hallgatót a principium részből a narratióba. F1, A_{1v}.

71 Így például felkiáltásokkal: „grande nomen!” vagy „Felix tanto, tamque illustri Rege Hungaria”. F10, A_{2r}–A_{3r}.

Áttérve a közös szerkezeti sajátosságok bemutatására, a szónokok kivétel nélkül a hallgatóság megszólításával indították a beszédekét,⁷² mellyel néhány tényt közöltek részben az eseményhez történő viszonyulásukról (megtiszteltetés), részben a leendő beszédéről. A század első felében megjelent laudációkban itt kapott helyet a szónoki szerepesség kifejeződése (méltatlanság érzete). Fandly János például 1741-ben a következő költői kérdéssel kezdte beszédét: „Et vero quis est, qui parem laudibus Ejus textat orationem? cujus immortalia decora omnium Gentium linguis [...] ünneplik.”⁷³ Ezek a megnyilvánulások az 1740-es évek második felétől megritkultak.

A szónoklat kezdő részéhez (principium) szorosan csatlakozik az argumentum, a tárgy és a tartalom előzetes bemutatása, amit átszó és kiegészít a captatio benevolentiae (a hallgatóság jóindulatának megnyerése) valamely formája. Van, amikor a téma megjelölése elmosódik, más esetben viszont egészen pontosan körülhatárolt. Utóbbira jó példa a későbbi nyitrai püspök, Kluch József beszéde, melynek argumentuma a „vera religio” körében három kérdést tesz fel, melyekre aztán módszeresen válaszol.⁷⁴ A szónokok igyekeztek az argumentációt közönségükhöz igazítani, e részben törekedtek annak kinyilvánítására, hogy elsődleges céljuk a publikum lelki üdvének szolgálata.

A narratívában a legkülönbözőbb beszédtechnikai megoldások vehetők számba, ezek közül a leggyakoribbak az elbeszélte témához tartozó személyek, tulajdonságok, tettek és elvont gondolati tartalmak hasonlóságokkal⁷⁵ és párhuzamos példázattal/példázatokkal⁷⁶ történő megközelítése, a tárgytól látszólag távolra mutató, ismétlődő kitérések és visszatérések a témához,⁷⁷ direkt áttérés a tények közvetlen bemutatására, és ezt a ráhangolást követően a főtéma részletező kifejtése,⁷⁸ majd az állítások különféle érvek-

72 Esetenként rendhagyó módon a megszólítás keretében sajátos módon kér a neoconcionator figyelmet: „Prohibite risum AA.” – F2, A_{2r}.

73 'És valóban, ki az, aki az ő dicséretére méltó beszédet készíthet? akinek halhatatlan ékességét minden szavakkal ünneplik'. F8, A_{2r}.

74 F18, *_{2r-v}.

75 Így vált például az egyik szónoklatban a Numa Pompiliust tanácsokkal ellátó Egeria (Aegeria) a Szent Istvánt patronáló Szűz Mária párhuzamává. F5, B_{2r-v}.

76 Ilyen például, amikor a szónok Szent Istvánról mint Magyarország első igaz ősatyjáról (Verus Hungariae protoparens) beszél, és először párhuzamba állítja Aeneasszal (F2, A_{2v}), majd a pater patriae kitüntető címet elnyert Traianusszal, Fabius Maximusszal és Ciceróval (F2, B_{2r-v}), a befejezésben pedig Ádámmal, az első emberrel: „Habeat proinde suum Mundus in Adamo Protoplastem, habebit meliorem te Hungaria Protoparentem” (F2, B_{4r}).

77 A bővített narratio keretében például a neoconcionator Szent István első mártírról szólva visszatérni látszik Szent István királyra a „Non discedit mea ab argumento amplius oratio” ('beszédem nem tér el a tárgytól') megjegyzéssel, mégis tovább beszél Szent István első mártírról, majd újabb kitérősorozattal Szent István király elődeinek sorát mutatja be, így Numa Pompiliust, a spártai Xanthipposzt, II. Agészilaosz spártai királyt, Miltiadészt és Nagy Sándor apját, II. Philipposzt. F1, A_{4r}–B_{1v}.

78 1729-ben Szent István békevágyáról, békére törekvő erényéről és tetteiről szól a beszéd, melyet a szónok folyamatosan az antikvitásból vett mitológiai és történeti mozzanatokkal elegyít. A beszéd szerint ezek így követik egymást Szent István tettei közé szöve: Midász király gazdagságánál többet ér a béke – az Arpinumban született (Cicero) mondásának szabad idézése („Pace nihil est optabilius”, 'semmi sem kívánatosabb a békénél' – valószínűleg a „nihil est optabilius sapientia” szókratészi gondolatának változata) – Athéni Timon – Numa Pompilius békére törekvése – a béke kultusza az antikvitásban

kel történő bizonyítása követi. Az elmondottak megerősítésére szolgáló direkt hivatkozások jobbára tekintélyi jellegűek, ugyanakkor az 1730 előttről ismert szónoklatokban ilyen említések nem találhatók. Példaként Déri Ferenc 1730. évi hivatkozásai egymás után a következők: utalás Cicero *Hortensius*ára, *Biblia* (Jer 51,53; 51,12; Judit 5; Machab. 11), Szent István: *Intelmek* (Decr. I, cap. 1. §3; Decr. I, cap. 3), Vergilius: *Aeneis* (II. 616). Ezek után Déri hivatkozás nélkül csaknem pontosan idéz Ovidius *Tristiájából* („Bellatrix Diva ferebat opem” [azaz Szűz Mária], vö. „bellatrix illi diva ferebat opem”, OVID. *Tristia* I. V,76 [itt: Pallas Athéné]).⁷⁹ További példa Nedeczky Ferenc, aki 1748-ban a kor jezsuita történészeinek munkáira, így Szentiványi Márton *Miscellaneáira* és Timon Sámuel „Purpura Hungaricá”-jára (helyesen *Purpura Pannonica*) hivatkozik.⁸⁰ Az egyik beszédben Szent István *Intelmeiből* (*Libellus de institutione morum sive Admonitio spiritalis*) csaknem szó szerint pontos idézet található.⁸¹

Az utalások közül nem hiányoznak a magyar történelmi események és a magyarságra, eredetére vonatkozó tézisek sem, például Déri Attila hun birodalmát forrásutalás nélkül a magyar előtörténet részének nevezi, és kifejti, hogy a hazát megszerző hét vezér hun volt, s leszármazottaik is azok.⁸² A hun–magyar azonosság másutt is elfogadott, közismertnek tekintett nézet, 1759-ben Szily János ennek alapján állította ellentét-párba Attilát mint „orbis terror”-t és Szent Istvánt mint „orbis delictum”-ot.⁸³

A 18. század közepe utáni évektől megfigyelhető, hogy az a korábbi retorikai formula, mellyel Szent Istvánt a világtörténelem kimagasló személyeihez vagy mitológiai alakokhoz hasonlítják, fellazul.⁸⁴ majd lassan elmarad, ehelyett következetesen keresztény uralkodók között jelölik ki történelmi jelentőségét és helyét. Így például Hentaler

(Mars, Apellész, Arisztotelész). Végül a „Nulla salus bello” mondással és a concordia dicséretével zárul a beszéd. F4, A_{3v}–B_{2v}.

79 F5, A_{3v}–B_{2v}.

80 F10, B_{4v}–C_{2v}. 1754-ben Aradi János Szent István zárandokház-alapításai kapcsán egyaránt hivatkozik Inchofer Menyhért *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*jére („in annal. Eccl. Hung. ad Ann. Christi 1007”) és ezek sorsa kapcsán a jóslatra, mely ezekre is érvényes („Nunc seges est, ubi Troja fuit” formában), ami OVIDIUS *Heroides*, Epistula I,53 ismeretét (ott: „iam seges est ubi Troia fuit”) bizonyítja. Ugyanitt Szent István állhatatosságának (constantia) bemutatásához Horatius-idézet tartozik („Justum et tenacem propositi Virum, non civium ardor pravae jumentum” – HORATIUS, „Lib. 3. Carm.”, azaz *Carm.* 3,3,1–8). F11, 13–14.

81 „Regni essent propugnatores, defensores imbecillum, expugnatores adversariorum, augmentares Monarchiarum” (helyesen: „Illi enim sunt regni propugnaculum, defensores imbecillum, expugnatores adversariorum augmentares marciarum”. IV. *De honore Principum et militum*). F22, A_{4r}. Az *Intelmek*re másutt is előfordulnak utalások és hivatkozások, de a szó szerinti idézés nagyon ritka.

82 Antik párhuzamként itt a harcos Attila előképe Romulus, Szent Istváné a békésen építkező Numa Pompilius. F5, A_{3r-v}.

83 F12, A_{4v}.

84 Ugyanakkor volt, aki még 1761-ben is a mitologizáló allegória keretében szónokolt: Gabsovcics Imre szerint Szent István „Magnanimus Pannoniae Hercules” (Pannónia bátor Héraklész/Herculese), és királyi tetteit a héraklészi feladatokkal állította párhuzamba, azaz feltehetően ismerve a Héraklész mint kivételes ember hagyományt (toposzt), belehelyezte a szent királyt. F14. Ehhez lásd még: R. VÁRKONYI Ágnes, „A kiválasztott”, in R. VÁRKONYI Ágnes, *Rákóczi tanulmányok*, 28–41 (Budapest: L'Harmattan, 2015).

József szerint a magyar szent király helye „in Hispaniis Ferdinandi, in Galliis Ludovici, in Oriente et Occidente Constantini, Theodosii” van.⁸⁵

A befejezés (peroratio) két gyakran megfigyelhető retorikai megoldása a már elmondottak összegzése, majd egy hatásos gondolattal történő befejezés, illetve a tételeken elmondottak meghaladása egy újabb, korábban még fel nem használt, megfélembeszethetetlen és vitathatatlan záró ideával.

Mindebből úgy tűnik, hogy a megszólalásokban a refutatio, azaz valamely állítás retorikus cáfolata, ellenvetés(ek) és az ellenérv(ek) hatástalanítása nem különíthető el. Ennek kívánalma egy dicsérő beszéd keretében valószínűleg meghaladta volna a még tanulmányaikat végző, többnyire tapasztalatlan kispapok egyházi elképzeléshez igazodó elméleti és gyakorlati szövegalkotását.

A laudációk felépítése a fentiek tükrében alapvetően a jezsuiták által használt és oktatott elvekhez kapcsolódik, mindenekelőtt a tankönyvek által elvárásaként javasolt Cicero-követés,⁸⁶ terjengős mondatok, a gondolatok „szertartásos” kiegyensúlyozása, túlzásba vitt szóbozség (loquacitas) és halmozás jellemzi. Az oratorok a korábban bevált, hatásos eszköztárból főként a delectatio kellékeivel élnek: különféle alakzatokkal, jól hangzó szójátékokkal telítik mondanivalójukat. A legtöbbször nagyításokkal, túlzásokkal élnek, és nem hiányzik az érzelmi felindultság, zaklatottság retorizált (esetenként túlretorizált) mondanivalóba építése. Alkalomadtán szándékosan és tudatosan kihangsúlyozzák a tanulmányaikból merített ösztönzést.⁸⁷ Röviden összefoglalva, a neoconcionatorok bonyolult, hosszú mondatokkal, többnyire keresett módon törekedtek előjáróikat, tanáraikat és művelt közönségüket szórakoztatni, meggyőzni őket saját tudásukról – így emelve az intézmény és az ünnep fényét.

Az 1740-es évek kezdetéig – különösen a beszédek elején a kötelezőnek érzett, megkívánt és körültekintően „felmondott” szerénység keretei között⁸⁸ – gyakori a direkt hivatkozás Ciceróra. A kispapok legtöbbször Cicerótól való beszédművészeti távolságukat emlegetik fel,⁸⁹ s így egyúttal megnevezik és dicsérik a követett cicerói mintát. 1741-ben Fandly János elsőéves teológushallgató például egy közkedvelt, de nem hivatkozott Cicero-kezdőmondat parafrázisával kezdte beszédét: „Quod erat optandum maxime AA., et quod unum ad gloriam, laudemque Domus hujus augendam pertinebat

85 F13, 8–10.

86 Ciceróra történő tekintélyi hivatkozások és megerősítő formulák is tetten érhetők a korábbi beszédekben, így például 1716-ban: „Quid oratorum Alpha Tullius a patria meruit?” vagy „Vidissem ego quemvis Tullium tunc e nostris aequitatem persuadentem”. F1, B_{1v}–B_{2r}.

87 Kifejezetten ilyen jellegű például Fekete Imre harmadéves teológus beszédének bevezetője, melyben előadja: „quod studiorum diversa ratio animum dictionem hanc sub ipsum Sacratiores literaturae finem apparantem, et definita temporis conscriptum mensura sane plurimum inquietaret [...] et mentem Coelestium cognitione ab humanioribus desuefactam [...] disciplinis [...] eamque expeditam dicendi rationem revocare [...] ad votum perorare de eo”. F9, A_{2v}.

88 A szerénységformula esetenként Ciceróra történő hivatkozás nélkül a beszédek zárórészében is feltűnik, például 1716-ban: „Cessa fessa de opere mea imbecillis oratio.” F1, C_{2r}.

89 Rummer György például így kezdi beszédét 1725-ben: „En AA. Spectatissimi, Ciceronem pro domo sua perorantem, sed non Tullium; in pro necessarij, domesticisque dicere aggredientem, sed Romana eloquentia omnino jejunum!” F3, A_{2r}.

plurimum.”⁹⁰ Ez a hangsúlyozottan iskolás metodus háttérbe szorulni látszik az 1740-es évek második felétől, s a folyamattal párhuzamosan a beszédek bonyolult nyelvezte lassan egyszerűsödik.

A lényeget tekintve azonos tematikában mozgó szövegeket meghatározó hangsúlyok, tartalmi variációk áttekintése a következő:

Év	Téma
1716	Szent István erényei
1723	országalapítás
1725	országalapítás és a Stephaneum támogatói, adományozói
1729	Szent István a béke fejedelme
1730	Szent István a törvényhozó és építető
1731	Szent István lelkületének mennyei és földi sajátosságai
1733	a Szent Jobb
1741	Szent István ünneplésének szükségessége
1743	Szent István emlékezete, ezen belül hadvezéri tettei
1748	Szent István fejedelmi, uralkodói erényei és előrelátása (providentia)
1754	Szent István három erénye: fortitudo, religio, constantia
1759	Szent István mint uralkodó
1760	Szent István fejedelmi erényei: prudentia, justitia, clementia, pietas, fortitudo, virtus
1761	Szent István bátorsága (magnanimitas)
1765	Szent István királyi tettei
1766	Szent István a hittérítő és a Stephaneum 200 éves története
1767	a Szent Korona és a Regnum Catholicum létrejötte
1768	Szent István és vera religio
1770	Szent István királyi és apostoli erényei
1771	Szent István élete és erényei
1776	Szent István maiestasa, apostol mivolta és Szent Jobbja
1777	Szent István jeles tettei
1778	Szent István erényei

⁹⁰ F8, A₂. Vö. „Quod erat optandum maxime, iudices, et quod unum ad invidiam vestri ordinis infamiamque iudiciorum sedandam maxime pertinebat”. CICERO, *In Verrem* 1,1.

1779	Szent István apostoli és királyi emlékezete
1780	Szent István szentségét jelző erényei (claritas, constantia, providentia)
1781	Szent István királyi erényei
1782	egyházszervezés és ennek megerősítése

A táblázat szerint a tematika – bár az elemei ismétlődni látszanak – részleteiben összetettnek tekinthető, erre valószínűleg külön ösztönözték a szónokokat. Legtöbbször (16) Szent István erényeinek vagy egy, esetleg néhány kiválasztott virtusnak a bemutatása határozta meg a beszédet. Ezt kíséri az ország/államalapítás, hittérítés és egyházszervezés (4) kiemelt ábrázolása, melyet gyakoriságban követ a szent király ünneplése, emlékezete (3). A Szent Jobb két beszéd, a Szent Korona és a Szent István-i tettek egy-egy szónoklat középponti eleme.

Ugyanakkor a fenti tematikus áttekintés teljes mértékben nem tükrözi a beszédekben felhasznált adatok és tények elrendezését. Ezen a téren 1760-ig leggyakoribb az a megoldás, amikor a bevezetés végén az argumentumban megjelölt tárgy(ak)at egymás után mutatja be a szónok. Később az adatokkal szabadabban bánnak, így azok eltérő hangsúllyal, különféle rendben épülnek be a beszédbe – követve a szónok elképzelését. Az argumentumtól elváló, kötetlenebb szövegformálás kapcsolatban állhat a prédikációcímek standardizálódásával (műfaj és Szent István nevének kombinációja), egysíkúvá válásával az 1760-as évek második felétől. 1765-ben például a *Sanctus Stephanus Rex Hungariae dictione panegyrica* című szónoklat az argumentum szerint Szent István erényeit és győzelmeit mutatja be, valójában azonban a szent király életútját beszéli el, és így a befejezésben méltán teszi fel a költői kérdést: „Quid jam restat?”⁹¹ 1779-ben és 1780-ban (F24, F25) a fentihez hasonló jelenség figyelhető meg, amely – bár erről nincs szó a beszédben – inkább emlékezés (recordatio), semmint egyházi ünnepi szónoklat. A különféle erényekre épülő vagy azok közül néhányat középpontba emelő beszédek sorában sajátosnak számít például Kudlik Ignác másodéves filozófiát hallgató kispap megoldása, aki az argumentum szerint a „Stephanum optimum patriae patrem” gondolatot készül bemutatni, ugyanakkor végigköveti az életutat, majd „megdicséri” a Szent Jobb erekleve visszaszerzését, valamint a Regnum Mariano-Apostolicum létrehozását, utalva Mária Terézia uralkodói tetteire (F26). A jelenleg ismert utolsó stephaneumbeli ünnepi laudáció, melyet a későbbi nyelvész, Bernolák Antal tartott húszévesen, szintén követi Szent István életét és tetteit, kiemelve az egyházszervezés jelentőségét. Ő a bevezetésben hangoztatott „O fortunata Stephani tempora!” felkiáltástól jutott el a beszéd végkövetkeztetéséig: „Erat hoc laudis Stephaneae compendium.”⁹²

A beszédek a múltat értékelve módszeresen felvállalták jelenük történeti tudatának alakítását is. A 18. század általános retorikáját követve Szent István dicsőítése több beszéd végén átvált az éppen aktuális uralkodó párhuzamos dicséretére. Az adott Habs-

91 F15, B_{4v}. Hasonló megoldás követhető 1770-ben és 1771-ben is: F19; F20.

92 F27, A_{2r}; C_{2r}.

burg uralkodó így Szent István örököseként, utódaiként jelenik meg, s válik mintegy családjának tagjává. Az első ilyen szónoklat 1730-ban (F5, C_{1r}–C_{2v}) hangzott el, benne a szónok, Déri Ferenc a magyar történelemnek több korszakát különíti el. Úgy tűnik fel, hogy Déri hivatkozás nélkül „felmondja” Mindszenti Antal *Propugnaculum Reipublicae Christianae* című munkája történelemszemléletét, mely szerint II. Lajos királyig az ország fundamentuma a Szent István-i pietas volt, amelynek I. Szulejmán vetett véget Mohácsnál, és II. Lajos vesztét a Szűz Máriától történő elfordulás, az „irripiens haeresis” (alattomos eretnekség) okozta. Az ország történetének új, virágzást ígérő korszaka Savoyai Jenő pétervárad győzelme (1716. augusztus 5.) után kezdődött el az „Augustissimus Imperator” (III. Károly magyar király, VI. Károly császár) uralkodása alatt, amikor az ország szerencsétlensége véget ér, és „reviscet Hungaria, Pietate fundamento stabit, Pietate radice florebit” (‘Magyarország újjáéled, a kegyesség mint fundamentum állandósul, gyökeréből kivirágzik a jámborság’).⁹³ 1733-ban Szalay György szintén III. Károly dicsőítésével zárja beszédét, aki végképp kiűzte a török ellenséget, és Szűz Máriához fordulva terjeszti az igaz hitet (F7, B_{4v}). A Mindszenti-féle történelemszemlélet évtizedekkel később (1766) megjelenik Frank György beszédében is.⁹⁴

Mária Terézia uralkodói laudációja – általában nevének elhallgatásával – 1758 után nyer teret, amikor Magyarország új apostoli királyára utalva (1758. június 3.) a beszédekben visszatérően ismétlődik az apostoli király és királyság dicsérete⁹⁵ (például F12 – 1759, F18 – 1768, F19 – 1770, F20 – 1771, F22 – 1777, F23 – 1778). Esetenként nem hiányzik Mária Terézia direkt dicsérete sem, aki a Regnum Marianum Apostolicum élén áll (például F16, B_{2r-v} – 1766). A Szent Jobb visszaszerzése évében (1771) az ekkor tizenkilenc éves Divéky Lajos a korábbi királydicsérekhez képest fordított módon (inverzió) a magyar uralkodók kiválóságát kizárólag Szent István király pártfogásának tulajdonította, így emlékezett meg Szent Lászlóról, Nagy Lajosról és Hunyadi Mátyásról, valamint I. Lipótról, III. Károlyról és Mária Teréziáról („Augusta Theresia”, „Magna Theresia”, „Apostolica Regina et Domina, nostra Clementissima”) – utóbbinak kiemelve többek között oktatáspolitikáját.⁹⁶

A beszédek végén az uralkodók mellett időnként sor kerül neves egyházi személyek dicséretére is, így például 1741-ben Esterházy Imre tetteinek (Alamizsnás Szent János-kápolna építtetése, Nepomuki Szent János-émlékmű létrehozása) méltatására, aki a prédikáció elhangzásának évében koronázta meg Mária Teréziát (1741. június 25.), és valószínűleg jelen volt a Stephaneum augusztus 20-ai ünnepén (F8, A_{6r-v}).

A történeti tudat és emlékezet tanító szándékkal folyamatosan jelen van Szűz Mária Patrona Hungariaeként való tiszteletének bemutatásában is. Például az egyik szó-

93 Hasonló történelemszemléletet mutat be Mindszenti Antal *Propugnaculum Reipublicae Christianae* című kétkötetes munkája, melynek első (1724–1725) és második kiadása (1729–1730) egyaránt Nagyszombatban jelent meg az akadémiai nyomdában. KNAPP Éva, „A védőbástya toposz irodalomtörténeti és képzőművészeti vonatkozásai Mindszenti Antal *Propugnaculum Reipublicae Christianae* (1724–1725) című műve tükrében”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 128 (2024): 141–163, doi: [10.56232/itk.2024.2.01](https://doi.org/10.56232/itk.2024.2.01).

94 F16, A_{3v}–A_{4v}.

95 A „Regnum Apostolicum” kifejezés 1723-tól tűnik fel a beszédekben (F2, B_{4v}).

96 F20, B_{3v}–B_{4v}.

noklat szerint Koppány leverése kizárólag Szűz Mária zászlaja („vexillum Virginis Mariae”) alatt valósulhatott meg,⁹⁷ másutt a Patrona Hungariae Magyarország boldogságának forrása,⁹⁸ Szent István pedig Szűz Mária révén a Regnum Marianum megalkotója.⁹⁹ Az 1761-ben elhangzott beszédben Szent István mint „Pannónia bátor Herculese” bízta országát a „Magna Hungarorum Dominá”-ra.¹⁰⁰

Szent Jobb először 1733-ban volt tárgya egy teljes beszédnek, mely a romolhatatlanság (incorruptio) okát (pietas, misericordia, justitia, religio) és Szent István tetteit¹⁰¹ mutatja be, folyamatosan dicsőítve – Bonfinire hivatkozva – az ereklyét.¹⁰² A beszéd arra ösztönözte a szónokot, hogy a Szent Jobbtól (valószínűleg a kultusz terjedésétől) várja a Luther- és Kálvin-követők megtérését. A „jelen” eretnekségek megszüntetéséért több beszédben is következetesen Szent István közbenjárását kéri a szónokok (így például: F9, B_{1r}).

A Szent Korona 1761-től tűnik fel a beszédekben mint „tiszteleti tárgy”, mely csodás módon megőrződött.¹⁰³ 1767-ben – bár a cím ezt nem tükrözi – a laudáció jelentős része a koronáról szól,¹⁰⁴ mint ami nem ideig való felségjelvény, hanem halhatatlan, szent jelkép. Itt a Szent Korona és a Regnum Catholicum szorosan kapcsolódnak, jelentőségüket méltatva a szónok válogatva sorolja fel Szent István vonatkozó mulhatatlan tetteit, így többek között az esztergomi templomépítést, az egyházszervezet létrehozását, és a folytonos gondoskodást, melynek révén „providentissimus vir”-ként emlegeti.¹⁰⁵ Egy másik okfejtés szerint a Szent Korona a földi (királyi) létet összeköti mennyeivel (az isteni dicsőséggel, szentséggel).¹⁰⁶

Az államalapítás, a hittérítés, az egyházi intézményrendszer létrehozása mellett Szent István előrelátása folyamatosan foglalkoztatta a neoconcionatorokat. A 18. század közepétől visszatérő toposzként szokássá vált hivatkozni a jezsuita providentia-elképzelésre, így például 1748-ban Nedeczky Ferenc erre a gondolatra építette beszédét

97 F5, B_{2r}.

98 F12, A_{8r-v}.

99 F13, 10.

100 F14, B_{4r}. Ugyanitt a beszéd végén a Stephaneum lakóinak, elsősorban „Neo-Cientes Stephanei” gratulál, mert ők mindannyian erős patronátus alatt élnek. F14, B_{4v}.

101 E tettek révén Szent István személyét Nagy Konstantinhoz és Nagy Károlyhoz hasonlítja. F7, B_{2r-v}.

102 „O Dextram Divi Stephani! dextram religionis, et pietatis! dignam, quae amplissimis oencomiis afficiatur, et omnium gentium literis celebratur” és ehhez hasonló következtetések olvashatók Szalay György megfogalmazásában. F7, B_{1r}.

103 F14, B_{2v}.

104 Erre utal a beszéd kezdete fölél nyomdatiszekből szerkesztett fejléc közepén a korona miniatűr megjelenítése. Maga a beszéd egy, a koronát középpontba helyező kivételesen hangsúlyos, összetett, a hallgatóságot megszólító mondattal kezdődik: „Quantum olim voluptatis perceperunt primi illi Hungariae Proceres, dum Divum Stephanum Regem, nunquam antea viso Regali Diademate redimitum conspexissent; tantum nos laetitiae, atque gaudii experimur, cum eum non jam temporanea, sed immortalis Corona inclytum, atque a solio terrena potestatis ad ipsas usque Aras sublatum esse intuemur. AA, SS. OO.” F17,)(_{2r}.

105 Tettei révén Szent István a beszéd szavai szerint hasonlatos Salamon királyhoz és Mózeshez. F17,)(_{4r}–)(_{2r}.

106 F19, A_{2v}–A_{4r}.

(F10). Elképzelése szerint Szent István egyedülálló előrelátással (providentia) cselekedett, amikor a „gens Hunnicá”-t keresztény hitre térítette, feleségül kérte Gizellát, hadat viselt, és nem utolsósorban, amikor országát Szűz Máriára hagyta. A Szűz Máriának felajánlott ország, a pápaság támogatása és az egyházszervezet kiépítése (püspökségek, kolostorok, templomok etc.) az ország három¹⁰⁷ ki nem apadó forrása lett a „blasphema haeresis” terjedéséig és a török hódításokig.¹⁰⁸ Egy másik beszéd Szent Istvánt előrelátó gondoskodása miatt Romulus, Brutus, Tarquinius Superbus, Mucius Scaevola, Pompeius, Fabius Maximus és Scipio jelentősége fölé emelte.¹⁰⁹ A providentiát kihangsúlyozott, személyhez kötött formájában – a constantiával egy párba állítva – Szent István fő erényeként mutatta be Waldperger Ferenc 1780-ban.¹¹⁰ Szent István uralkodói, személyhez kapcsolt providentiáján kívül több beszéd középpontjában áll az az isteni providentia is, mely Hungáriának ajándékozta Szent Istvánt.¹¹¹

A Stephaneum alapításának 150. és 200. évfordulóján a történeti és erkölcsi tanító szándékot kiegészíti az intézmény múltjának áttekintése. 1716-ban még csupán történeti visszautalások jelzik a kerek évforduló jelentőségét (F1). 1766-ban kibővül a krónika, mely a trienti zsinat határozatától Oláh Miklós, Pázmány Péter és a papnevelést anyagilag támogatók tevékenységének bemutatásáig terjed (F16). Utóbbi beszédben a szónok ráirányítja hallgatósága figyelmét az elvárt „apostoli állhatatosság”-ra, melynek példaként megismerteti a Stephaneum növendéke, az 1680-ban pappá szentelt Benkovics János, 1681-től libetbányai plébános vértanúságát.¹¹² A jubileumi intézménytörténeti kitekintéseken kívül egy további laudatio foglalkozik a Stephaneumot segélyező Koháry István-féle alapítvány létrehozása évében (1723) a többi támogató és adományozó bemutatásakor a papnevelde történetével (F3).

Összegzés és kitekintés

A vizsgálat végén rövid összegzésként elmondható, hogy a feltárt forrásanyag alkalmat adott egy korábban nem vizsgált 18. századi forrásegyüttes irodalomtörténeti, elsősorban irodalomelméleti megközelítéséhez. Az ünnepi beszédek ráirányították a figyelmet egy olyan beszédfajtára, melyet a kispap neoconcionatorok már a katolikus egyházszervezethez tartozva, de még tanuló éveikben a Stephaneumban készítettek. A szónoklatok követik a 18. századi ciceroniánus retorikai elvárásokat, majd a század közepétől lassú eltávolodás figyelhető meg ettől az ízlésvilágtól.

107 A hármas szám és ennek szimbolikája másutt is beszédformáló motívum. 1754-ben Aradi János már beszéde címében (*Tricollis Pannoniae*) használja – szerinte Pannónia három halma Szent István három erényét (fortitudo, religio, constantia) szimbolizálja. F11, 3–5.

108 F10, A_{4r}–C_{1r}.

109 F15, B_{2r}–B_{3r}.

110 F25, A_{2v}–A_{3r}.

111 F12, A_{2v}; F24.

112 1683-ban, amikor ellenállt Thököly Imre, Felső-Magyarország fejedelme hadainak, elhurcolták és a hegyek között lefejezték. NÉMETHY, *Series...*, 493. A Kádár–Kiss–Póka-féle kiadványban nem szerepel.

Ismétlés helyett kiválasztottam egy, az esztergomi kispapok Szent István-laudációival összevethető prédikációt a különbségek és a hasonlóságok bemutatására. Ladari (Ladány) József¹¹³ esztergomi káplán 1757-ben Esztergomban tartott prédikációt Szent István király tiszteletére. A beszéd önálló nyomtatványként jelent meg Nagyszombatban 1758-ban.¹¹⁴ Ladari életadataiból nyilvánvaló, hogy közvetlenül szemináriumi éveit után, frissen szentelt papként szónokolt az esztergomi Szent István király templomban (ma Szent István-kápolna a Tamás-hegy lábánál), azaz hasonló retorikai ismerete és beszédgyakorlata lehetett, mint a Stephaneum szónokainak. Ehhez a beszédhez – eltérően a kispap-laudációktól – a címlap hátoldalán ószövetségi mottó, a beszéd elején pedig textus (Lk 19,12) tartozik, nyelve magyar, terjedelme ugyan megegyezik a leghosszabb nagyszombati beszédével, 12 levél, de a formátuma nem negyedré, hanem folió. Műfaji megjelölése nincs, a címlapra az „Élő nyelwel [!] ábrázolt” kifejezés került. Ladari szónoklata a bevezetőben Szent István halálára emlékezik, azaz augusztus 15-ére készült, ellentétben az augusztus 20-ai, Nagyszombatban elhangzott beszédekkel. A felsorolt eltérések mellett számos hasonlóság figyelhető meg. A beszéd ugyanazon szerkezeti elemekből épül fel, mint a nagyszombatiak (a hallgatóság megszólítása, principium, témajelölés, argumentumok felsorolása, narratio kitérésekkel és bizonyításokkal, ugyanakkor a befejezés az elmondottakhoz képest új elem, a Patrona Hungariae gondolat középpontba állításával).

A retorikai eszköztárban sincs számottevő különbség. A principium Cicero ékes szólását, pater patriae kitüntetését dicséri, és kitér halála előzményére, a számkivetésbe indulására, mely „Roma lakosi közül 20000. gyászos ruhába öltöztete” (3), majd megnevezi a cicerói eseménnyel párhuzamba állított beszéd tárgyat, Szent István halálát, mely miatt „szüntelen a’ Sirás, sokféle jajgatás”. (5.) Mindezzel egyként utal témájára és a cicerói stílus követésére, melyet a továbbiakban következetesen alkalmaz. Egy újabb ellentét – Cicero számkivetését szembehelyezve Szent István király mennyei megdicsőülésével – kezdi az argumentumot, mely nem más, mint a szent király kétféle nemessége (világi és lelki). A kétféle „nemesség” részletes kifejtésekor Ladari – éppúgy, mint a Stephaneum szeminaristái – Szent István életútját mutatta be. A beszéd szerint a világi „nemesség” a haza hasznát kereste, a „lelki” pedig az anyaszentegyházat gyarapította. A hosszú körmondatok, halmozások, felkiáltások és kérdések hivatkozásokkal, utalásokkal telítettek (Plutarkhosz, *Biblia*, Titus Livius, Szent Jeromos, Bonfini), melyek a szónok tudását reprezentálták – éppúgy, mint a 18. század közepi nagyszombati beszédek. Ladari a körmondatokban többször összeköti a hosszúra nyúló gondolatfüzéreket, így egy alkalommal a „lehetet volna” többszöri használatával (*stylus periodicus*). (18–19.) Másszor az „Inimicus Homo hoc fecit” (‘Ellenséges ember műve’, Mt 17,28-ra hivatkozik, de valójában Mt 13,28) négyszeri egymást követő igénybe-

113 Ladari József nagyszombati tanulmányi éveit és esztergomi káplánsága (1757) után Losoncon volt plébános, majd 1766-tól egy évre a budai Szécsényi papnevelő intézet lelki igazgatója lett. Később haláláig (1776. december 9.) Kemencén volt plébános, ahol új templomot építtetett. NÉMETHY, *Series...*, 731.

114 LADARI József, *Világi, ’s-lelki nemesség, az-az Szent Istvánnak [...] két-féle Nemessége [...]* (Nagyszombat: Akadémiai, 1758).

vételével hangsúlyozza az „eretnkségek” terjedését, hogy a „Pápista Templomokban fehér galamb helyére kormos holló szállot”. (21–22.)

Az összevetés bizonyítani látszik, hogy a nagyszombati neoconcionatorok ugyan gyakorlatlan, de a kor elvárásának megfelelő, tanult szónokok voltak. Stílushibáik, túlzásaik mögött a minél magasabb színvonalra törekvő prédikatori igyekezet fedezhető fel.

Kitekintésként, a vizsgálat továbbfolytatására ösztönzően több, még megválaszolatlan kérdés feltehető. Elsőként az, vajon lehet-e számítani, és milyen számban további nyomtatványok előkerülésére, azaz a fenti eredmények mennyiben tekinthetők reprezentatívnak. A Stephaneum hallgatóinak létszámát tízévenkénti bontásban¹¹⁵ összevetve a nyomtatásban megjelent beszédek számával (*Függelék*), az előrejelzésre kevés lehetőség mutatkozik, mivel a hallgatói létszám és a nyomtatványok megjelenése között aligha tételezhető fel bármiféle kapcsolat. Amikor például a hallgatói létszám száz fölött van (1735–1744, illetve 1755–1764), az adott időszakban megjelent nyomtatványok száma – éppúgy, mint korábban – viszonylag kevés, jelen esetben kettő, illetve három. Változás, a nyomtatványszám növekedése csupán 1765 után regisztrálható, ez azonban többféle okra (egyház történeti, irodalomelméleti, társadalmi, politikai stb.) vezethető vissza, melyek közül a retorikai elemzés rámutatott a hangsúlyozottan Cicero-követő beszéd lassú háttérbe szorulására a latin nyelvű szónoki stílus történetében.

Kérdés az is, hogy a nyomtatásban megjelent nagyszombati Szent István-beszédek mennyiben tekinthetők mintaprédikációknak, vagy inkább az elsajátított tudás bemutatását, illetve a szónoki képesség és képzettség adott állapotának együttesét reprezentálják-e. Valószínű, hogy ezek az összetevők fontos szerepet játszottak, ugyanakkor a csak lassan visszaszoruló körmondatos elrendezés (*stylus periodicus*) azt jelzi, hogy a szövegek elsősorban elmondásra és nem olvasásra készültek, azaz elsősorban a viszonylag kisszámú, talán zártkörű hallgatóság gyönyörködtetését szolgálták.

Felvetődik továbbá, hogy egy egyházi intézmény, papi szeminárium névünnepén mi lehetett egy neoconcionatortól leginkább elvárt teljesítmény: a tudás és a gyakorlat bizonyítása, a példa átadása a többi kispapnak, a kultusz méltó fenntartása és ápolása, esetleg egy mindezt koordináló, jelenleg pontosabban még körül nem határozható célzat. Nyilvánvaló, hogy a vizsgálatba bevont, vegyes színvonalú, részben „iskolás” modorú szónoklatoknak több funkciója volt, egyként voltak laudatiók, praedicatiók és recordatiók. A fomájukat tekintve encomiumok, ugyanakkor retorikai gyakorlatként, illetve hosszabb prédikációk vázlataiként is értelmezhetők.

Nyilvánvaló, újabb kutatást igényel annak megválaszolása, vajon hogyan illeszkednek a nagyszombati kispapok ünnepi beszédei a hasonló orációkhoz, így elsősorban az egyetemi ünnepi Szent István- vagy Szent László-beszédekhez. Nyitott kérdés az is, van-e oka annak, hogy Gizella királyné alakját – mint akit egy jó döntés eredményeképpen Szent István feleségül kért – mindössze egyetlen beszéd említi meg (F10, B_{1r-v}), Szent Imre személye pedig teljesen kimaradt a szónoklatokból.

¹¹⁵ KÁDÁR, KISS és PÓKA, *A Nagyszombati...*, 17.

I. Függelék

A prédikációk bibliográfiai számbavétele

Rövidítések:

Bp. Piar.	Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtára
<i>Calendarium</i> 1765–1771, 1776–1782	<i>Calendarium Archi-Dioecesanum Cleri Strigoniensis ad annum</i> [...]. Nagyszombat: Acad. S. J., 1765–1771; [Nagyszombat]: Typis Tyrnaviensibus, 1776–1777; Nagyszombat: Litteris Regiae Universitatis Budensis, 1778–1782.
CSAPODI 1936	CSAPODI Csaba. „Kinek tartották Szent Istvánt a 18. században?” <i>Regnum</i> 1 (1936): 346–355.
EKL	ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár
Esztergom, Bibliotheca	Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár
FSZEK	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
Győr, Egyházmegyei Könyvtár	Győri Egyházmegyei Gyűjteményi Központ, Könyvtár
KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011	KÁDÁR Zsófia, KISS Beáta és PÓKA Ágnes. <i>A Nagyszombati Egyetem Teológiai Karának hallgatósága 1635–1773</i> . Budapest: ELTE Levéltár–PPKE Hittudományi Kar, 2011.
LUKÁCS I	LadislauS LUKÁCS. <i>Catalogus Generalis seu Nomenclator</i> [...], Pars I. Roma: Institutum Historicum, 1987.
LUKÁCS III	LadislauS LUKÁCS. <i>Catalogus Generalis seu Nomenclator</i> [...], Pars III. Roma: Institutum Historicum, 1988.
MTA KIK	MTA Könyvtár és Információs Központ
NÉMETHY 1881	NÉMETHY Lajos. <i>A Szent István első és apostoli királyról mondott dicsbeszédék irodalma</i> . Budapest: Rudnyánszky A., 1881.
NÉMETHY, <i>Series</i> 1894	Ludovicus NÉMETHY. <i>Series parochiarum et parochorum archi-dioecesis Strigoniensis ab antiquissimis temporibus usque annum MDCCCXCIV</i> . Esztergom: Typ. G. Buzárovits, 1894.
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár
Pannonhalma	Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár
Petrik I–IV, V, VII, IX	PETRIK Géza. <i>Magyarország bibliographiája 1712–1860</i> . 1–4. köt. Budapest, 1888–1892; <i>Pótlások Petrik Géza „Magyarország bibliographiája 1712–1860” c. művéhez</i> . 5., 7., 9. köt. Budapest: OSZK, 1971–2017.

SNK

Slovenská národná knižnica

SNRB18

Agáta KLIMEKOVÁ, Eva AUGUSTÍNOVÁ és Janka ONDROUŠKOVÁ. *Bibliografia územne slovacikálnych tlačí 18. storočia*. 6 köt. Slovenská Národná Respektívna Bibliografia, Séria A: Knihy. Martin: Slovenská národná knižnica, 2008.

1

Borsos, Stephanus:

Sertum excellentiorum virtutum Divi Stephani Apostolici Regis Hungariae in Amplissimo Dominorum Praelatorum Venerabilis Archi-Capituli Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis concessu dum Antiquissimum in Hungaria honorabile S. Stephani Regis Seminarium annuam tutelarum sui festivitatem

sub Reverendissimo Domino Paulo Olasz, Praeposito S. Crucis de Aszód, Archi Diacono Komaromiensi, Proto-Notario Apostolico, E. M. S. Canonico, ejusdemque Seminarii Praefecto Tyrnaviae. in Aedibus suis XX. Augusti recoleret, adornatum.

a Reverendo Nobili Stephano Borsos Hungaro Carponensi, AA. LL: et Philos. in primum annum Auditore, praelibati Semin. Alumno.

[Tyrnaviae], Typis Academicis, Per Fridericum Gall, Anno Incarnationis Dominicae M.DCC.XVI.

[]², A⁴ – B⁴, C² = 12 levél, 4°

Petrik I 327; SNRB18 nr. 1220

OSZK 835.701 (korábbi jelzet: Kny 1716 4° 7)

NÉMETHY 1881, nr. 152; CSAPODI 1936, 351, 18. j.

Az ajánlás címzettje Joannes Navay Liberae ac Regiae Confinariaeque Civitatis Szegediensis Plebanus. 1716-ban volt az Ősrégi Szeminárium alapításának 150. évfordulója.

Borsos, Stephanus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011-ben nem található, vö. uo., nr. 2614. A Dominikánssky knižný inštitút vonatkozó listáján lásd: https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemh-ladat_3?kpcmeno=borsosstefan. NÉMETHY, *Series* 1894, 509 (†1741)

2

Rummer, Georgius:

Verus Hungariae Protoparens, Sanctus Stephanus, Rex ejus Apostolicus, dictione Panegyrica exhibitus.

Dum Annis eidem honoribus:

Deferente Reverendissimo Domino, Domino Paulo Kubovics, Protonotario Apostolico, E.M.S. Canonico, Sacri dicto Divo Seminarij Praefecto Dignissimo; etc.

Oratore Reverendo, Nobili, Excellenti, ac Doctissimo Domino Georgio Rummer, AA. LL. et Philosophiae Magistro, SS. Theologiae in primum annum Auditore, ejusdem Seminarij Alumno.

In Cathedrali Divi Nicolai Basilica Tyrnaviensi DeVotVs ILLI, LItaret aLVMnatVs.
Tyrnaviae, Typis Academicis, Per Fridericum Gaál [!], (1723).

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 4°

Petrik V 435; SNRB18 nr. 8232

OSZK Past 1453b

Rummer (Rumer), Georgius: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 2089; NÉMETHY, *Series* 1894, 902–903
(†1773)

3

Rummer, Georgius:

Domus Domini, supra firmam petram aedificata. Petra autem erat: Divus Stephanus,
Primus Ungariae Rex Apostolicus,

Dictione annua, sua Die, et suae in Urbe Tyrnaviensi Domi,
dum amplioribus, et illustrioribus sub Clientela ejus exurgeret structuris, celebratus;
Nec non deferente: Reverendissimo Domino, Domino Joanne Illyés, Abbate de Cam-
po Strigoniensi, Archi-Diacono Gömöriensi, E.M.S. Canonico, et dictae Domus eo tum
Praefecto Dignissimo, etc. etc.

Oratore: Reverendo, Nobili, Excellenti, ac Doctissimo Domino Georgio Rummer, AA.
LL. et Philosophiae Magistro, SS. Theologiae in tertium annum Auditore, ejusdemque
Bacca-Laureo formato, sacrae illius Domus Alumno Presbytero e Kohariano primo, et
Vice-Praefecto; Consuetis Magnum Tutelarem suum honoribus prosequerentur Devo-
tissimi ejus Cliente, memoratae, et Eidem Sacrae Domus Alumni.

Tyrnaviae, Typis Academicis per Fridericum Gall, 1725.

A⁴ – B⁴, C² = 10 levél, 4°

Petrik III 257; SNRB18 nr. 8231

OSZK Kny 1725 4° 9; EKL Bar 10827(coll. 7)

NÉMETHY 1881, nr. 153

Rummer (Rumer), Georgius: lásd az előző tételnél

4

Chmel, Mathias:

Serenissimus e Monte Strigoniensi Pacis Princeps seu D. Stephanus Primus Hungariae
Rex

In Antiquissimo Seminario Sibi Sacro coram Venerabilis Archi-Capituli Strigoniensis
Concessu

Oratione Panegyrica exhibitus a Reverendo Domino Mathia Chmel, AA. LL. et Philo-
sophiae Baccalaureo ejusdem in 2dum Annum Auditore dicti Seminarij Alumno. 20
Aug. Anno 1729.

Tyrnaviae, Typis Academicis per Fridericum Gall, 1729.

A⁴, B² = 6 levél, 4°

Petrik VII 99; SNRB18 nr. 4083

Bp. Piar. M 70/34

5

Déri, Franciscus:

Hungariae Numa Pompilius Sive Divus Stephanus Proto-Rex Apostolicus Inedipti diutinatam conservationem, et vigorem Regni in pietate erga Divos, et Templa fundans et radicans.

In Antiquissimo Seminario Sibi Sacro

Coram Venerabilis Archi-Capituli Strigoniensis concessu

Panegyrici exhibitus

a R.D. Francisco Déri, AA. LL. et Philosophiae Baccalaureo, et pro suprema ejusdem Laureae Candidato, dicti Seminarij Convictore.

Die 20. Augusti.

Tyrnaviae, Typis Academicis, per Fridericum Gall, 1730.

A⁴ – B⁴, C² = 10 levél, 4°

Petrik IV 31; SNRB18 nr. 2000

OSZK Kny 1730 4° 20

Déri (Dércei), Franciscus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 2396

6

Miskovics, Josephus:

Inusitata coelum inter, et terram LIS de animam agente Divo Stephano Primo Hungariae Rege Coelo jure aequissimo adjudicata,

Dum annua ejus memoria In Antiquissimo Seminario Divo eidem Sacro recoleretur, Oratione panegyrica exhibita

a R.D. Josepho Miskovics, AA. LL. et philosophiae Magistro, ejusdem Seminarii Alumno.

Die 20. Augusti Anno M.DCC.XXXI.

Tyrnaviae, Typis Academicis per Fridericum Gall, (1731).

A⁴, B³ = 7 levél, 4°

Petrik II 757; SNRB18 nr. 6144

EKL Bar 10827(coll. 8)

NÉMETHY 1881, nr. 154

Miskovics, Josephus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 2449; NÉMETHY, *Series* 1894, 795 (†1783)

7

Szalay, Georgius:

Prodigiosa dextera Divi Stephani primi regis Hungariae a corruptione vindicata,
et Dum annui eidem honores in antiquissimo Seminario Divo ejus Nomini Sacro de-
ferrentur,

dictione panegyrica exhibita

a Reverendo Nobili, Excellenti, ac Doctissimo Domino Georgio Szalay, AA. LL. et Phi-
losophiae Magistro, Sacro Sanctae Theologiae in primum annum Auditore, ejusdemque
Seminarii Alumno.

Die 20. Augusti Anno M.DCC.XXXIII.

Tyrnaviae, Typis Academicis, per Leopoldum Berger, (1733).

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 4°

Petrik IX 423

OSZK 829.723

Szalay (Szalai), Georgius: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 2510; NÉMETHY, *Series* 1894, 952 (†1767)

8

Fandly, Joannes:

Divus Stephanus Hungariae Apostolus

Dictione panegyrica celebratus,

Dum Tyrnaviae sub titulo Divi hujus Regis erectus, ac devotus illi Alumnatus annuis
eundem titularem Suum honoribus prosequeretur;

sub Reverendissimo Domino, Domino Georgio Emerico Agnelli, proto-notario apos-
tolico, E.M.S. Canonico, Seminarii eidem Sancto-Dicati, Praefecto Dignissimo etc. etc.
oratore Reverendo, Nobili, ac Erudito Domino Joanne Fandly, AA. LL. et Philosophiae
Magistro, SS. Theologiae in primum annum Auditore, ejusdemque Seminarii Alumno.

Anno a Partu Virginis M. DCC. XLI. Die XX. Mense Augusto.

Tyrnaviae, Typis Academicis Soc. Jesu, 1741.

A⁶ = 6 levél, 4°

Petrik V 147; SNRB18 nr. 2701

OSZK Kny. 1741 4° 12

Fandly (Fandle, Fándli), Joannes: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 2841; NÉMETHY, *Series* 1894, 564
(†1781)

1741-ben volt az Ósrégi Szeminárium alapításának 175. évfordulója.

9

Fekete, Emericus:

Divus Stephanus, Hungariae Apostolus,

Dictione panegyrica celebratus;

Dum Tyrnaviae sub titulo Divi hujus Regis erectus, ac devotus illi Alumnatus annuis eundem Titularem suum honoribus prosequeretur,

sub Reverendissimo, ac Clarissimo Domino, Domino Joanne Lami, E.M.S. Canonico, Seminarii eidem Sancto dicati Praefecto Dignissimo, etc. etc.

oratore Reverendo Nobili, ac Erudito Domino Emerico Fekete, AA. LL. et Phil. Mag. Theologiae in tertium annum Auditore, pro prima ejusdem Laurea Candidato, ejusdem Seminarii Alumno.

Anno a Partu Virginis M.DCC.XLIII. die 20. Mense Augusto.

Tyrnaviae, typis Academicis Societatis Jesu, 1743.

A⁴, B² = 6 levél, 4°

Petrik I 770; SNRB18 nr. 2755

OSZK Kny. 1743 4° 14 (a kötés részben eltakarja a kezdőbetűket); SNK SD35769

NÉMETHY 1881, nr. 155

Fekete, Emericus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 2842

10

Nedeczky, Franciscus:

DIVVs stephanVs, hVngarIae ReX ApostoLVsque CeLeberrIMVs,

In Antiquissimo Seminario Ejusdem Sancti Regis cum illud Divi Patroni, ac Protectoris sui memoriam Annua Solennitate celebraret,

ab InsIgnI, eXIMla, DVranteqVe hVCVsqVe In sVos benefICentIa

Oratione Panegyrica laudatus

sub Reverendissimo Domino, Domino Stephano Nicolao Jaklin, de Elephant, Abbate B. M. V. de Bizeve, Archi-Diacono Barsiensi, Proto-Notario Apostolico, Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis Canonico, Antiquissimi Seminarii Eidem Sancto dicati Praefecto dignissimo, etc. etc.

Per Reverendum, Nobilem, Excellentem, ac Doctissimum Dominum Franciscum Nedeczky, de Nedecze, AA. LL. et Philos. Magist. SS. Theol. in 3tium Annum Auditorem, ejusdemque Baccal. formatum, Antiq. Sem. dicti S. Regis Alum. Praesbyt., Archi-Diaecesis [sic!] Strigon.

Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, 1748.

A⁴ – C⁴, D¹ = 13 levél, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°

A rézmetszeten Szent István felajánlja a koronát Szűz Máriának tengerparton térdelve, felirata ismétli a cím első kronosztichonos részét: DIVVs stephanVs, hVngarIae ReX ApostoLVsque CeLeberrIMVs. Jelzése jobbra lent: „Joseph läger sculp. Tyrnaviae”

Petrik II 854; SNRB18 nr. 6383

OSZK Kny. 1748 4° 6; OSZK 627.729; EKL Kny_18_00844; EKL Bar 10830(coll.6.)

NÉMETHY 1881, nr. 156

Nedeczky (Nedeczki), Franciscus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 3151; NÉMETHY, *Series* 1894, 813 (†1773)

A címben és a metszetfeliraton a kronosztichonok értéke: 1748.

11

Aradi, Joannes Nepomucenus:

Tricollis Pannoniae seu Divus Stephanus Fortitudine, Religione, Constantia Toto Orbe Clarissimus Princeps demonstratus,

Dum Tyrnaviae sub Titulo Divi hujus Regis erectus, ac Devotus illi Alumnatus annuis eundem Tutelarem suum honoribus prosequeretur,

Sub Reverendissimo Domino, Domino Ignatio Koller, de Nagy-Mánya, Proto-Notario Apostolico Praeposito B. V. M. de Rathott E. M. S. Canonico Archi-Diacono Neogradiensis, nec non Antiquissimi Seminarium eidem Divo dicati, Praefecto Dignissimo, etc. etc. Oratore Reverendo, Nobili, Excellente, ac Doctiss. Dom. Joanne Nepomuc. Aradi, AA. LL. et Phil. Magistro, SS. Theol. in annum 2dum Auditore, Antiquiss. Seminarium S. Stephani Archi-Diaec. Strigon. Alumno.

Anno Reparatae Salutis M. DCC. LIV. die 20. Augusti.

Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, 1754.

A⁴ – B⁴ = [1–2], 3–15, [1] lap, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°

A rézmetszet és felirata azonos az 1748-ban megjelenttel.

Petrik V 35; SNRB18 nr. 468

OSZK 204.992; FSZEK BV 929/83

Aradi, Joannes Nepomucenus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 3548; NÉMETHY, *Series* 1894, 471 (Arady, †1810)

12

Szily, Joannes:

Prodigium Principum Cui Coelum duos praemisit Nativitatis Prodomos Angelum et Proto-Martyrem sive Sanctus Stephanus Rex Hungariae Cujus Magisterio Facta et Discipula Veritatis, Quae diu fuerat Magistra Erroris.

Dictione panegyrica celebratus

Dum Tyrnaviae sub Titulo Divi hujus Regis erectus, ac Devotus illi Alumnatus annuis eundem Tutelarem suum honoribus prosequeretur.

Deferente Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino Domino Comite Francisco Berchtoldt L. B. ab Ungerschitz, Proto-Notario Apostolico E. M. S. Canonico, nec non Antiquissimi Seminarium eidem Divo dicati Praefecto Dignissimo etc. etc.

Oratore Reverendo Domino Joanne Szily, AA. LL. et Philosophiae Baccalaureo formato ac pro Suprema ejusdem Laurea Candidato SS. Theologiae in secundum annum Auditore, Antiquissimi Seminarii S. Stephani Archi-Dioecesis Strigoniensis Alumno.

Anno Salutis M. DCC. LIX. die XX. Augusti.

Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, 1759.

A⁸ = 8 levél, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°[!]

A rézmetszet és felirata azonos az 1748-ban megjelenttel.

Petrik III 545; SNRB18 nr. 9316

SNK SD 14299 (rézmetszettel)

Szily (Szili), Joannes: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 3847; NÉMETHY, *Series* 1894, 965 (†1800)

A kronosztichon értéke a metszetfeliraton: 1748.

13

Hentaller, Josephus:

Idea principum, exemplar virtutum. Sive SanCtVs StephanVs CaeLestI MVnere CoL-LatVs reX hVngariae reCVrrente annVa festIVltate ple CeLebraTVs.

Dum Tyrnaviae sub titulo DIVI hujus Regis erectus, ac Devotus Illi Alumnatus, annuis Eundem Tutelarem suum honoribus prosequeretur.

Deferente Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino, Domino Comite Francisco Berchtoldt L. B. ab Ungerschitz, Proto-Notario Apostolico, E. M. S. Canonico, nec non Antiquissimi Seminarii Eidem Divo dicati Praefecto Dignissimo, etc. etc.

Oratore. Nobili, ac Reverendo Domino Josepho Hentaller, AA. LL. et Philosophiae Baccalaureo formato, ac pro suprema ejusdem Laurea Candidato, SS. Theologiae in secundum annum Auditore, Antiquissimi Seminarii S. Stephani Regis Archi Diaecesis Strigoniensis Alumno.

Anno Salutis M. DCC. LX. die XX. Augusti.

Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, 1760.

A⁴ – B⁴ = [1–3], 4–16 lap, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°

A rézmetszet és felirata azonos az 1748-ban megjelenttel.

Petrik V 193; SNRB18 nr. 3610

OSZK 627.728 (rézmetszettel), 224.437 (rézmetszet nélkül)

Hentaller, Josephus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 3877

A címben a kronosztichon értéke: 1760, a metszetfeliraton: 1748.

14

Gabsovincs, Emericus:

Magnanimus Pannoniae Hercules qui Nondum natus jam Coelum vicerat, ut melius a Coelo vinceretur, Neque tamen prius victus, quam Coeli favoribus victus, ut Ita vinc-

tus terrena omnia Coelo vinceret. Sive Sanctus Stephanus CaeLo DatVs hVngariae MonarCha

Oratione panegyrica celebratus

Dum Tyrnaviae sub titulo Divi hujus Regis erectus, ac Devotus illi Alumnatus ea, quae par erat, veneratione, ac solennitate annuos Eidem Tutelari suo honores persolveret.

Deferente Illustrissimo, ac Reverendissimo Domino, Domino Comite Sigismundo Keglevics De Buzin, Praeposito B. M. V. de Ráthott, Proto-Notario Apostolico E. M. S. Canonico, nec non Antiquissimi Seminarii Eidem Divo dicato Praefecto etc. etc.

Oratore Reverendo, Nobili, Excellente, ac Doctissimo Domino Emerico Gabsovcics, AA. LL. et Philosophiae Magistro, Sacro-Sanctae Theologiae in 3tium Annum Auditore, ejusdemque Baccalaureo formato, nec non pro suprema Laurea Candidato, Antiquissimi Seminarii Sancti Stephani Regis Hungariae Archi-Dioecesis Strigoniensis Alumno. Anno Strigonia 386. accepto 222. cum 233. Principe 266. Terra 266. beatur 388.

Tyrnaviae, Typis Academicis Societatis Jesu, 1761.

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 4°

Petrik V 163; SNRB18 nr. 3022

OSZK Kny 1761 4° 4

Gabsovcics (Gabjovics), Emericus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 3873; NÉMETHY, *Series* 1894, 583 (†1772)

A címben a kronosztichon értéke: 1761. A címben a carmen cabalisticum értéke: 1761.

15

Joannes Nepomucenus L. B. de Zwenkay; [Fejérvári (Fehérvári), Ignatius]:

Sanctus Stephanus Rex Hungariae

Dictione panegyrica celebratus.

Dum Tyrnaviae sub titulo Divi hujus Regis erectus, ac Devotus Illi Alumnatus, Annuos Eidem Tutelari suo Honores instauraret.

Deferente Reverendissimo Domino Domino Joanne Hyros E. M. S. Canonico, Proto-Notario Apostolico, Archi-Diacono de Torna, nec non Antiquissimi Seminarii Eidem Divo dicati Praefecto etc. etc.

Ab oratore Illustrissimo, ac Reverendo Domino Joanne Nepomuceno L. B. de Zwenkay. Sacro-Sanctae Theologiae Candidato, Seminarii Sancti Stephani Regis Hungariae Archi-Diaecesis Strigoniensis Alumno.

TIBI protoregi HVngarorVM ApostoLICo DICta.

Anno Salutis M. DCC. LXV. die XX. Augusti.

Tyrnaviae, Typis Collegii Academ. Soc Jesu, 1765.

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°

A rézmetszet és felirata azonos az 1748-ban megjelenttel.

Petrik III 900; SNRB18 nr. 10504

EKL Misc_4r_40_coll.7; Magántulajdon (a példány elején kézzel: „Haec oratio est P. Ignatij Fejérvári.”)

Joannes Nepomucenus L. B. de Zwenkay: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011-ben nem található. „Joannes L. B. Zvenchau, Archi-Dioec. Strig.” jelzéssel megtalálható a Seminarium S. Stephani Regis Hungariae névjegyzékében a Novitii, Candidati Theologiae között: *Calendarium* 1765, 129. A *Calendarium* 1766-ban azonban nem lelhető fel. (Ha 1765. augusztus 20. előtt meghalt, vagy távozott a kispapok közül, elképzelhető, hogy nem ő volt az ünnepi szónok.)

Fejérvári (Fehérvári), Ignatius: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 4177 (1765-ben harmadéves teológushallgató, jezsuita 1753. okt. 17-től). A magántulajdonban lévő példány kéziratos bejegyzésén kívül nincs arra utalás, hogy ő lett volna a beszéd szerzője. LUKÁCS I, 322 (1736–1773?)

A címben a kronosztichon értéke: 1765, a metszetfeliraton: 1748.

16

Frank, Georgius:

Seculum secundum Antiquissimi Seminarii Sancti Stephani Regis et Apostoli Hungariae Anno Salutis M. DCC. LXVI. celebratum.

Dum sacra ejus familia divo suo tutori annua solennia festis honoribus persolveret.

Oratore Georgio Frank.

Tyrnaviae, Typis Collegii Academici Societatis Jesu, 1766.

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°

A rézmetszet felirat nélküli, azonos az 1748-ban megjelenttel.

Petrik I 822; SNRB18 nr. 2925

EKL Misc_4r_40_coll.9; OSZK 826.329

A Stephaneum alapításának 200. évfordulójára jelent meg.

Frank, Georgius: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 4402 (a Stephaneum lakója, elsőéves teológus, nemes)

Az esztergom egyházmegyei clerus junior elsőéves teológus tagja, a Stephaneum praefectura 1766-ban Joannes Hyros: *Calendarium* 1766, 121, 119.

17

Nunkovits, Antonius:

Panegyrica Divi Stephani laudatio Regi Hungariae clarissimo a DoMo eIVs CVLtVI saCra anno a lapsu seculi secundi primo anniversariis honoribus persoluta.

Oratore Antonio Nunkovits, Diaeces. Quinque-Eccles. alumno.

Tyrnaviae, Typis Collegii Academici Soc. Jesu, 1767.

)(⁴ –)(⁴ = 8 levél, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°

A rézmetszet felirat nélküli, azonos az 1748-ban megjelenttel.

Petrik II 891; SNRB18 nr. 6629

EKL Misc_4r_40_coll.8

A Stephaneum alapításának 201. évfordulójára jelent meg.

Nunkovits, Antonius: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 4425 (másodéves teológushallgató)

Az esztergom egyházmegyei clerus junior 2. éves teológus tagja, a Stephaneum praefectura 1767-ben Simon Faba: *Calendarium* 1767, 120, 119.

A címben a kronosztichon értéke: 1767.

18

Klúch, Josephus:

Divus Stephanus rex, et apostolus Hungariae,

Panegyrica dictione celebratus:

Dum eidem tutelari suo Antiquissimum Seminarium Sancti Stephani, pro more majorum suorum, annuos honores persolvisset.

Die XX Mensis Augusti, Anno Salutis M.DCC.LXVIII. A conditu Seminario Ducentesimo Secundo

Oratore Josepho Klúch alumno theologo.

Tyrnaviae, Typis Collegii Academici Soc. Jesu, 1768.

*4 – **4 = 8 levél, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°

A rézmetszet felirat nélküli, azonos az 1748-ban megjelenttel.

Petrik II 417; SNRB18 nr. 4931

OSZK Kny 1768 4° 1

A Stephaneum alapításának 202. évfordulójára jelent meg.

NÉMETHY 1881, nr. 157

Klúch, Josephus (Franciscus): KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 4501 (harmadéves teológushallgató);

NÉMETHY, *Series* 1894, 689 (1748–1826). Az esztergom egyházmegyei clerus junior elsőéves teológus tagja, a Stephaneum praefectura 1768-ben Simon Faba: *Calendarium* 1768, 120, 119.

19

Tornallyai, Gedeon; [Szerdahelyi, Georgius (Szerdahely, Georgius Aloysius)?]:

Divus Stephanus regius apostolus et apostolicus Hungariae Rex

panegyrica dictione celebratus

dum sacra ejus familia anno supra alterum ab incunabulis suis seculum quarto reparatae salutis MDCCLXX. eidem tutelari suo anniversarios pro more majorum honores persolveret.

Oratore Gedeone Tornallyai de eadem AA. LL. et Phil. Magistro SS. Theol. C[andidato] ex ejusdem divi Familia.

Tyrnaviae, Typis Collegii Academici Socie[tatis Jesu], 1770.

A⁴, B³ = 7 levél, 4°

Petrik III 660; Petrik II 532; SNRB18 nr. 9732

SNK SC 11585 (szerző: Tornaíai)

A Stephaneum alapításának 204. évfordulójára jelent meg.

NÉMETHY 1881, nr. 158 (szerző: Gedeon Tornallyai)

Tornallyai, Gedeon: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011-ben nem található. „Gedeon Tornallyai Archi-Dioec. Strig.” jelzéssel megtalálható a Seminarium S. Stephani Regis Hungariae névjegyzékében a Clerus junior, Candidati Theologiae között: *Calendarium* 1770, 120. A *Calendarium* 1771-ben azonban nem lelhető fel. NÉMETHY, *Series* 1894, 991 („Theologiae tertium in a. in Pázmaneo studens. 3. Nov. 1772 pro cooperatore ad Osgyán missus. 23. Apr. 1774. investitus parochus in Guzsóna, qua cum incorporatus neo-erectae dioecesi Rosnaviensi.”)

Szerdahelyi, Georgius [Szerdahely, Georgius Aloysius]: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 4481 (negyedéves teológushallgató). Szinnyei József *Magyar írók élete és munkái* című művének „Szerdahelyi György Alajos” címszaván (<https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/sz/sz26437.htm>) és Petrik III 532-n kívül nincs arra utalás, hogy ő lett volna a beszéd szerzője. LUKÁCS III, 1661

A Stephaneum praefectura 1770-ben Simon Faba: *Calendarium* 1770, 119.

20

Divéky, Ludovicus:

Panegyricus Divo Stephano Regi, et Apostolo Hungariae dictus:

Dum Eidem tutelari suo annuos honores Deferret

Devotum ejus nomini Antiquissimum Seminarium Sancti Stephani
anno A partu Virginis MDCCLXXI.

Oratore Ludovico Divéky SS. Theologiae Candidato. Alumno.

Tyrnaviae, Typis Collegii Academ. Soci. Jesu, 1771.

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 1 rézmetszetes címlapelőzők, 4°

A rézmetszet azonos az 1748-ban megjelenttel.

Petrik I 541; SNRB18 nr. 2109

Magántulajdon

NÉMETHY 1881, nr. 159

Divéky, Ludovicus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 4468. Az esztergom egyházmegyei clerus junior „candidati theologiae” tagja, a Stephaneum praefectura 1771-ben Simon Faba: *Calendarium* 1771, 121, 119.

21

Kaidocsy, Ladislaus:

Panegyricus Divo Stephano primo Hungariae Regi et Apostolo dictus

Dum Antiquissimum Seminarium Sancti Regis Eidem tutelari suo annuos honores Deferret

Oratore Ladislao Kaidocsy. Ejusdem Seminarii Alumno Archi Dioecesis Strigoniensis
Anno salutis 1776. Die 20 Mensis Augusti.

[Tyrnaviae], Typis Tyrnaviensibus, 1776.

A⁴, B² = 6 levél, 4°

Petrik VII 247; SNRB18 nr. 4548

Esztergom, Bibliotheca 32578/15 (K/h II 411aa15); SNK SC10806 (korábbi tulajdonos: Biblioth. Coll. Poson. S. J. Var. II. Concion. 4)

Ladislav Kaidócsy (Kajdócsy) 1776-ban a Stephaneum clerus juniorjainak candidatus theologiae: *Calendarium* 1776, 132. A Stephaneum praefectura 1776-ban Franciscus Draveccky: uo., 130. NÉMETHY, *Series* 1894, 670 (Kajdócsy, Kajdócsy, †1826)

22

Gabelkhoven, Antonius:

Panegyricus Divo Stephano primo Hungariae Regi, et Apostolo dictus.

Dum Antiquissimum Seminarium Eidem tutelari suo annuos honores persolveret Oratore Illustriss. Reverendo, ac Perdocto Domino Antonio L. B. Gabelkhoven de Thurn, et Schalleg, AA. LL. et Philosophiae Magistro, Ejusdemque Seminarii Alumno, Archi-Dioecesis Strigoniensis.

Anno salutis 1777. Die 20 Augusti.

[Tyrnaviae], Typis Tyrnaviensibus, 1777.

A⁴, B³ = 7 levél, 4°

Petrik VII 170; SNRB18 nr. 3011

Esztergom, Bibliotheca Coll. II. 126.11

Antonius Gabelkhoven (Antonius L. B. Gabelkhoven) 1777-ben a Stephaneum clerus juniorjainak candidatus theologiae: *Calendarium* 1777, 70. A Stephaneum praefectura 1777-ben Franciscus Draveccky: uo., 68.

23

Haller, Franciscus:

Panegyricus Divo Stephano primo Hungariae regi, et apostolo dictus.

Dum antiquissimum seminarium eidem tutelari, suo annuos honores persolveret oratore Illustriss. Reverendo, ac perdocto Domino comite Francisco Haller ab Hellers-
tein Seminarii ejusdem alumno Archi-Dioecesis Strigoniensis.

Anno ab erectione seminarii CCXII. Salutis vero 1778. die 20. Augusti.

Tyrnaviae, typis Univers., (1778).

A⁶ = 6 levél, 4°

Petrik VII 193; SNRB18 nr. 3495

SNK 49927

A Stephaneum alapításának 212. évfordulójára jelent meg.

Franciscus Haller 1778-ben a Stephaneum clerus juniorjainak philosophi secundi annijai közé tartozott („C. Franciscus Haller”): *Calendarium* 1778, 71. A Stephaneum praefectura 1778-ban Franciscus Draveccky: uo., 70. NÉMETHY, *Series* 1894, 609–610 (Haller e comitibus l. b. ab Hallers-
tein Franciscus, 1782. jan. 20-án ért haza Rómából, miután a 4. teológiai évet abszolválta, †1823)

24

Kiss, Antonius:

Panegyricus Divo Stephano primo Hungariae Regi, et Apostolo dictus

Dum Antiquissimum Seminarium Eidem tutelari suo annuos honores persolveret

Oratore reverendo, praenobili, ac perdocto domino Antonio Kiss de Boldog-Háza.

Seminarii

ejusdem Alumno Archi-Dioecesis Strigoniensis.

Anno ab erectione Seminarii CCXIII.

Salutis vero 1779. Die 20. Augusti.

Tyrnaviae, Typis Regiae Universit. Budensis, 1779.

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 4°

Petrik VII 266; SNRB18 nr. 4850

Győr, Egyházmegyei Könyvtár G XIII 6.100; SNK SC49521 (a korábbi tulajdonos ex libris bélyegzője nem olvasható)

A Stephaneum alapításának 213. évfordulójára jelent meg.

Antonius Kiss 1779-ben a Stephaneum clerus juniorjainak philosophi secundi annijai közé tartozott: *Calendarium* 1779, 71. A Stephaneum praefectura 1779-ben Franciscus Draveczky: uo., 70.

25

Waldperger, Franciscus Xaverius:

Panegyricus Divo Stephano primo Hungariae Regi, et Apostolo dictus

Dum Antiquissimum Seminarium Eidem tutelari suo annuos honores persolveret

Oratore reverendo, nobili, ac perdocto domino Francisco Xaverio Waldperger Seminarii

ejusdem Alumno Archi-Dioecesis Strigoniensis.

Anno ab erectione Seminarii CCXIV.

Salutis vero 1781. Die 20. Augusti.

Tyrnaviae, Typis Regiae Universit. Budensis, 1780.

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 4°

Petrik VII 558; SNRB18 nr. 10223

SNK SC 49520; SNK K 2102/80

A Stephaneum alapításának 214. évfordulójára jelent meg.

Franciscus (Xaverius) Waldperger (Valdperger) 1780-ban a Stephaneum clerus juniorjainak philosophi secundi annijai közé tartozott: *Calendarium* 1780, 71. A Stephaneum praefectura 1780-ben Joannes Ivancsics: uo., 70. NÉMETHY, *Series* 1894, 1031 (Waldperger Franciscus Xaverius, †1806)

26

Kudlik, Ignatius:

Sanctus Stephanus primus rex Hungariae magna ecclesiae columna gentis Apostolus patriae

pater.

Dum ejus solennitas ageretur ab Antiquissimo Seminario honoribus ejus sacro,

Panegyrica dictione celebratus
Oratore Ignatio Kudlik, Seminarii ejusdem Alumno, Philosophiae secundum in annum
Auditore.
Tyrnaviae XIII. Kalendas Mensis Septembris
Anno ab erectione CCXV.
Reparatae salutis M. DCC. LXXXI.
Tyrnaviae, Tipis [!] Regiae Vniuersitatis Budensis, 1781.
A⁴ – B⁴, C¹ = 9 levél, 4°

Petrik II 515; SNRB18 nr. 5216

Magántulajdon

A Stephaneum alapításának 215. évfordulójára jelent meg.

Ignatius Kudlik 1781-ben a Stephaneum clerus juniorjainak philosophi secundi annijai közé tartozott: *Calendarium* 1781, 68. A Stephaneum praefectura 1781-ben Joannes Ivancsics: uo., 67. NÉMETHY, *Series* 1894, 724–725 (1760–1822)

27

Bernolák, Antonius:

Divus rex Stephanus magnus Hungarorum Apostolus,
Dum Tyrnaviae sub titulo sancti hujus regis erectus alumnatus annuos eidem tutelari
suo
instauraret honores,
Panegyrica dictione celebratus
A Reverendo, Nobili, et Perd. Domino Antonio Bernolák, Seminarii ejusdem Alumno,
Philosophiae alterum in annum Auditore.
Tyrnaviae XIII. Kalendas Mensis Septembris
Anno ab erectione Seminarii CCXVI.
Reparatae vero Salutis MDCCLXXXII. Die 20. Augusti.
Tyrnaviae, Typis Regiae Universitatis Budensis, 1782.
A⁴ – B⁴, C² = 10 levél, 4°

Petrik VII 128; SNRB18 nr. 980

Pannonhalma 85–D–17/11; SNK SC43501. A címlap elé kötött cikk-kivágattal Bernolák e prédikációjáról: Boris BÁLENT, „Objav v Matici slovenskej Bernolákova prvotina”, *Práca* 33, 89. sz. (1978. ápr. 15.): 6.

A Stephaneum alapításának 216. évfordulójára jelent meg.

Antonius Bernolák 1782-ben a Stephaneum clerus juniorjainak philosophi secundi annijai közé tartozott: *Calendarium* 1782, 67. A Stephaneum praefectura 1782-ben Joannes Ivancsics: uo., 67. NÉMETHY, *Series* 1894, 496 (1762–1813)

II. Függelék

A bibliográfiában közölt beszédekkel összevethető prédikációk

Miksics, Martinus:

Annuum Vectigal Augusti Literarum Studij

in Antiquissimo Sancti Stephani Regis Hungariae Seminario, Ad conciliandum [...] fervorem. conciliandumque [...] in primo [...] orationi [...]

a Reverendo Domino Martino Miksics, AA. LL. et Philos. Magistro, Sacro-Sanctae Theol. [pri]mum Annum Auditore, dicti Seminarii Alumno. Anno M.DCC.XXX.

Tyrnaviae, Typis Academicis, per Fridericum Gall, 1730.

A⁴ – B⁴ = 8 levél, 4°

Petrik V 323; SNRB18 nr. 6086

MTA KIK 553.274 (címlap erősen sérült, szövege hiányos)

Miksics, Martinus: KÁDÁR–KISS–PÓKA 2011, nr. 2409; NÉMETHY, *Series* 1894, 793 (†1745)

Ladari Josef:

Világi, 's-lelki nemesség, az-az Szent Istvánnak Magyar-Ország Első Apostoli Királynak, első Királyi Apostolának fényesen tündöklő két-féle Nemessége,

Mellyet Élő nyelwel [!] T. N. Esztergami Fő-Káptalannak költségével fel áléttatott ugyan Sz. István Király Tiszteletére fénlő Templomban, ábrázolt T. Pater Ladari Josef, N. Királyi Váras Plébániájának Káplánnny Esztergamban M. DCC. LVII. [...]

Nagy-Szombatban, Akademiai Bötükkal, 1758.

A⁴ – C⁴ = [1–2], 3–24 lap, 4°

Petrik V 283; SNRB18 nr. 5290

OSZK 627.735; SNK SD35775

Ladari Josef: NÉMETHY, *Series* 1894, 731 (†1776)